

נתן קומלר

מהי סגולת ישראל?¹

ראשי פרקים :

א. מבוא

חלק א': האם הסגולה תכונה תורשתית או נרכשת?

ב. הצגת התפיסות המקובלות

ג. דחיית התפיסות המקובלות

ד. המהפך : הסגולה תכונה תורשתית

ה. מימוש הסגולה על ידי תורה ומצוות

חלק ב': מהי סגולת ישראל?

ו. תחומי הסגולה

(1) תחום המוסריות

(2) תחום הלאומיות

(3) תחום האמונה

(4) תחום ההתאמה לתורה

(5) תחום המנהיגות

חלק ג': סגולת ישראל היוצרת

ז. סגולת ישראל היוצרת

ח. השפעת הסגולה על כל העולם

ט. חכמת הקודש הפועלת

י. האחדות הרוחנית

יא. האחריות המוסרית

יב. האומץ להכריז על הסגולה

חלק ד: ההשלכות המעשיות לימינו

יג. "טב מלגאו וביש מלבר"

¹ יסודות מאמר זה מבוססים על שיעורים ששמעתי מפי מו"ר הרב מרדכי גרינברג שליט"א ראש ישיבת כרם ביבנה.

מבוא

כמושגים רבים שעברו תחת גלגלי ההיסטוריה גם המושג "סגולה" איבד זה מכבר את משמעותו האמיתית ונהפך להיות נדוש ושטחי בפי ההמונים. הלכך, ביריעה זו ננסה אי"ה להעמיד את הדברים על דיוקם ועל אמיתותם תוך כדי ניפוץ הקונספציות המקובלות הכובלות את מושג הסגולה לרובד השטחי. ונברר אם סגולת ישראל גנטית או נובעת מקיום תורה ומצוות? לאחר מכן, נצלול לעומק וננסה לברר מהם התחומים השונים המרכיבים את סגולת ישראל, ומהן תכונותיהן של כל תחום ותחום, תוך כדי התבססות על מקורות חז"ל, ראשונים ואחרונים, ואי אלו מחקרים השוואתיים בין עם ישראל לאומות העולם. לבסוף נברר את התחום המסתורי ביותר של הסגולה – "סגולת ישראל היוצרת והשפעתה על העולם". לבסוף נציג את ההשלכות המעשיות לסגולה בזמן הזה.

חלק א': האם הסגולה תכונה תורשתית או נרכשת?

ב. הצגת התפיסות המקובלות

1. **תפיסה ראשונה:** מושג הסגולה מופיע לראשונה בפרשת יתרו (שמות יט, ה) וכך נאמר: "וַעֲתָה אִם שְׂמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ". לכאורה מוכח שקיום התורה והמצוות יוצר את סגולת ישראל ובמובן זה הסגולה היא תכונה נרכשת מתקופת מעמד הר סיני.

2. **תפיסה שנייה:** נאמר (בראשית כו, ד-ה): "וְהִרְבִּיתִי אֶת זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֶת כָּל הָאָרְצוֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזַרְעֲךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. עַקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבִרְהָם בְּקוֹלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֲקוֹתַי וְתוֹרֹתַי". לכאורה מוכח שהבחירה בעם ישראל היא בגלל מעשי צדקתו ואמונתו של אברהם אבינו, ובמובן זה הבחירה נובעת ממעשים.

3. **תפיסה שלישית:** נאמר (דברים פרק ז', ז-ח): "לֹא מִרְבָּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק הִ' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים. כִּי מֵאַהֲבַת הִ' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׁבִיעַה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא הִ' אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וַיַּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרָיִם". וכן נאמר (דברים פרק ט, ד-ה): "אֵל תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ בְּהַדְּף הִ' אֶלְקִיךָ אֶתֶם מִלִּפְנֵיךָ לֵאמֹר בְּצַדִּיקוֹתַי הִבִּיאֵנִי הִ' לְרִשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הִ' מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ. לֹא בְּצַדִּיקוֹתַי וּבְיִשְׁרָ לְבַבְךָ אֶתָּה בָּא לְרִשְׁתָּ אֶת אֶרֶץ כִּי בְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הִ' אֶלְקִיךָ מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ וְלִמְעַן הַקִּים אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע הִ' לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב". לכאורה משמע שכל הסיבה שעם ישראל נבחרו היא משום שהקב"ה קיים את השבועה שנשבע לאבות, ובמובן זה אין לעם ישראל ערך בפני עצמו.

ג. דחיית התפיסות המקובלות

תפיסה ראשונה: עם ישראל נבחרו משום שרק הם הסכימו לקבל את התורה.

דחייה ראשונה: טרם נדחה תירוץ זה, נציג את שיטת מצדדי הקונספציה המקובלת אשר מתבססים לכאורה על הגמ' בע"ז (ב, ב) וכן על המדרש (ספרי דברים שמ"ג) שהקב"ה הציע את התורה לכל אומה ולשון ולא קבלה, עד שבא אצל ישראל וקבלה. אך יש לידע ולהבין שדברי חז"ל אלו יוצאים מידי פשוטם שאילולא כן יפלו ספיקות רבים אשר את חלקן נציין בקצרה:

1) אילו באמת התכוון הקב"ה לתת לאומות את התורה, מדוע אם כן כאשר האומות שאלוהו "מה כתיב בה?" ענה להן הקב"ה דווקא בתשובה הפכית מתכונותיהן? לדוגמא: לבני עשו אמר "לא תרצח" אע"פ שידע שלא יוכלו לעמוד בציווי זה, משום שתכונתם היא "ועל חרבך תחיה! וייתכן שאם היה הקב"ה אומר לבני עשו "לא תגזול" – היו מקבלים את התורה! לפיכך אין ספק שמכתחילה לא התכוון הקב"ה לתת את התורה אלא לבני ישראל. ונשלח עוד חץ לעבר הקונספציה המקובלת: 2) מדוע הקב"ה כפה דווקא על עם ישראל הר כגיגית (שבת פח, א)? והרי ייתכן ואם היה כופה על אומות העולם הר כגיגית, היו גם הן מקבלות את התורה!

לפיכך המהר"ל מסביר (תפארת ישראל פרק א) שחז"ל באו להמחיש לנו שאומות העולם אינן מתאימות לתורה מצד תכונת נפשן ואילו ישראל מתאימים לתורה:

"מצות התורה שהם הפעולות האלקיות מתיחסות אל ישראל, שלפי מעלת נפשם הם מוכנים אל הפעולות האלקיות והם ביחוד להם, אבל עכו"ם מצד חסרונם ופחיתותם אינם ראויים לפעולות האלקיות שהם המצות, וזהו שהיה מחזיר התורה על כל אומה ולשון ועצם נפשם ממאן לקבל הפעולות האלקיות כי אם ישראל היו מוכנים לתורה מצד מעלת נפשם. אמנם במדרש ביאר כי לא בלבד שהם אינם מוכנים לתורה שהם פעולות אלקיות אבל יש בהם הכנה אל הפך זה, ורצה לומר כי עשו וישמעאל היו מוכנים אל פעולות שהם הפך התורה וזה מצד ההכנה שבהם, כי אין ספק שברכתם לפי מה שהם היו מוכנים אליה בעצמם... ובשביל כך היו תכונתן ממאן לקבל התורה. אמנם בגמרא לא אמרו רק שהם לא רצו לקבלה, והכוונה בזה כי אין ראוי להם התורה והמצות שהם הפעולות והמעשים האלקיים שאין נפשם מוכן לזה, כי אם ישראל מצד נפשם האלקית ומפני זה ראוי להם הפעולות האלקיות והם מצות התורה.

והוא עצמו מה שאמרו ז"ל (יבמות סא, א) "אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרוים אדם". ביאור ענין זה שההבדל המיוחד אשר בין האדם ובין שאר בעלי חיים מה שהאדם

יש לו נפש אלקית והנה אותם אשר יש להם נפש אלקית הם מוכנים לדברים אלקיים כמו הנבואה ורוח הקדש ודבר זה לא תמצא רק בעם אשר בחר בו השם יתברך לכך קרוין אדם בפרט בשלימות, במה שיש בהם כל אשר ראוי להיות לאדם שנקרא אדם בפרט מפני שיש בו מעלה אלקית ואינו טבעי ולפיכך אתם קרוים אדם. ומפני זה המצות שהם הפעולות האלקיות מתיחסות בפרט לישראל בשלימות".

וכאן המקום לציין נקודה נוספת לאור דברי המהר"ל: עם ישראל לא נבחרו מבין העמים במובן הרגיל של המושג; כשם שאדם בוחר את התפוח היפה והמבטיח מבין ערימה של תפוחים בסלסילה. אלא בחירה אלוקית יש כאן, ובחירה אלוקית פירושה **יצירה** שנאמר (ישעיהו מ"ג, כ"א): "עם זו יצרת לי תהלת יספרו" וכן "ברוך אלוקינו **שבראנו** לכבודו" (קודשא דסידרא). הקב"ה לא לקח עם ויצק לתוכו את הסגולה, אלא **יצר מלכתחילה עם סגולה**.

לפיכך לא ייתכן לומר שעם ישראל נבחרו לעם סגולה בגלל מעשי אברהם אבינו, או משום שהסכימו לקבל את התורה.²

דחייה שניה: אם הסגולה תלויה בקיום תורה ומצוות – היאך נסביר את מציאות הסגולה הרבה לפני קבלת התורה? הרי הריה"ל מסביר שהסגולה עברה מאדה"ר לשת, אנוש, נת, אברהם "וסגלת אברהם מבין בניו היה יצחק... וסגלת יצחק היה יעקב... אולם בני יעקב היו כלם סגלה" (כוזרי מאמר א, צה).³

דחייה שלישית: אם הסגולה תלויה בקיום תורה ומצוות – היאך נסביר את דברי חז"ל בתנא דבי אליהו רבה (פרשה יד):

"פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום, מצאני אדם אחד אמר לי: רבי, שני דברים יש לי בלבבי, ואני אוהבן אהבה גדולה, תורה וישראל, אבל איני

² השווה: **כוזרי מאמר שני אות נ' (תרגום אבן תבון):** "שהאמונה בדבר זה היא אשר נקבעה לנו ונתחייבנו להאמינה ולהודות עליה באהבת עולם אהבתנו, כדי שנשים אל לבבנו שהתחלה ממנו, ולא ממנו אנחנו"; **וכן השווה: הקדמה לשבת הארץ מאת מרן הראי"ה קוק זצ"ל:** "טבע הנשמה הכללית של כנסת ישראל הוא א-להיותה, לא בחירתה גרמה לה את יתרונה האלוקי. לא מצד מעשיה הפרטיים לא בצדקתה ויושר לבבה באה אל מעלתה: תכונת גזעה הגופני והרוחני, עשתה לה את חילה ואת עוזה באלקים, אשר לא בבחירה לקחה אותו ולא תוכל כל קלקלה של בחירה לאבדו. יש לה, אמנם, להבחירה מבוא גדול בכל סגולה טבעית, בהיותה (הבחירה של האומה) טובה, תוכל לפנקה, לעדנה, להוציאה לפעל באופן שלם וחשוב, וכן בהיותה (הבחירה של האומה) רעה ושפלה תוכל להחשיך את המאור שבסגולה הטבעית ולעכר את זהרו, לטמטם את הלב לבל יחוש את העושר הרוחני הצפון בתוך חיי הנשמה...".

³ מקורו של הכוזרי הוא ככל הנראה מסכת שבת קמ"ו, א; ופסיקתא רבתי לט ד"ה הרנינו.

יודע אי זה מהן קודם, אמרתי לו, דרכן של בני אדם שאומרים, תורה קדומה לכל, שנאמר: "ה' קנני ראשית דרכו" (משלי ח' כ"ב), אבל הייתי אומר, ישראל קדושים [קודמין], שנאמר: "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו" (ירמיה ב' ג')...אילמלא הם, ישראל, לא נברא העולם ונחרב העולם!"

מכאן משמע שסגולת עם ישראל אינה תלויה בקיום תורה ומצוות.

וכן נאמר (קהלת רבה א, ט):

"ארשב"י...וכי מי נברא בשביל מי: התורה בשביל ישראל? או ישראל בשביל תורה? – לא תורה בשביל ישראל. אלא תורה שנבראת בשביל ישראל- הרי היא קיימת לעולמים. ישראל שנבראו בזכותם על אחת כמה וכמה!"

מכאן משמע שעם ישראל נבראו בזכות עצמם וניתן לדייק שלא קיבלו את מעלתם בזכות התורה

וכן נאמר (בראשית רבה א, ד):

"רב הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק אמרו: "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר".

אם כן נמצאנו למדים שסגולת ישראל קדמה לתורה הן בזמן והן בחשיבות (אך כמובן שללא קיום התורה; סגולת ישראל מונחת כפוטנציאל ללא מימוש בפועל כמבואר באריכות בהמשך המאמר עיי' פרק ה').

ובמדרש 'אספה' המובא בילקוט שמעוני (תורה פרשת במדבר רמז תרפד) נאמר:

"בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם בהן מה ראו להתקרב יותר מן האומות, סתם פיהן הקב"ה אמר להן הביאו לי ספר יוחסין שלכם שנאמר "הבו לה' משפחות עמים" כשם שבני מביאין, ויתילדו על משפחותם, לכך מנאם בראש הספר הזה אחר המצות, אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני, ואחר כך וידבר ה' במדבר סיני שאו את ראש כל עדת בני ישראל שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהן".

א"כ מוכח שעם ישראל קיבלו את התורה בגלל היוחסין שלהם, והיוחסין נובע מתכונותיהם התורשתיות⁴. אמנם האדם יכול להשפיע על המוניטין שלו על ידי מעשיו, אך הוא אינו יכול להשפיע על היוחסין שלו על ידי מעשיו, מאחר והיוחסין טבוע בתוכו. דבר זה נכון לגבי הפרט, וגם לגבי הכלל; היוחסין של עם ישראל אינו תלוי במעשיהם. לפיכך ניתן להוכיח מכאן שהתכונות התורשתיות של עם ישראל, אינן תלויות במעשים.

דחייה רביעית: אם הסגולה תלויה בקיום תורה ומצוות – אין מנוס מלקבוע שאלו אשר אינם שומרים תורה ומצוות איבדו את סגולתם ויצאו מכלל הבחירה בעם ישראל חלילה. אך כמובן לא ייתכן לומר כך משום ששיטת רבי מאיר: "בין כך ובין כך אתם קרויים בני" ⁵, נפסקה להלכה⁶. בנוסף, נאמר (סנהדרין מד, א): "חטא ישראל" (יהושע ז). אמר רבי אבא בר זבדא: אף על פי שחטא - ישראל הוא" ועי' על זה בדברי המהר"ל⁷.

⁴ הרמב"ם בהל' איסורי ביאה מדבר בפרק י"ט על פסולי יוחסין ובהלכה י"ז הוא מקשר בין היוחסין לבין הסגולה התורשתית: "כל משפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהן לכתחלה, ואע"פ כן אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו תמיד או ראית משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד, או ראית איש שהוא מרבה מריבה עם הכל ועז פנים ביותר חוששין להן וראוי להתרחק מהן שאלו סימני פסלות הם, וכן הפוסל את אחרים תמיד, כגון שנותן שמץ במשפחות או ביחידים ואומר עליהן שהן ממזרים חוששין לו שמא ממזר הוא, ואם אמר להן שהם עבדים חוששין לו שמא עבד הוא שכל הפוסל במומו פוסל, וכן כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, שסימני ישראל האומה הקדושה ביישנן רחמנים וגומלי חסדים, ובגבעונים הוא אומר והגבעונים לא מבני ישראל המה לפי שהעיוז פניהם ולא נתפייסו ולא רחמו על בני שאול ולא גמלו לישראל חסד למחול לבני מלכם והם עשו עמהם חסד והחיוס בתחלה".

⁵ **ראה: קידושין לו, א:** "ובין לאביי ובין לרבא, האי בניס אתם מאי דרשי ביה? האי מיבעי לכתניא: בניס אתם לה' אלקיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בניס - אתם קרויים בניס, אין אתם נוהגים מנהג בניס - אין אתם קרויים בניס, דברי ר' יהודה; רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרויים בניס, שנאמר: (ירמיה ד) "בניס סכלים המה", ואומר: (דברים לב) "בניס לא אמון בס", ואומר: (ישעיהו א) "זרע מרעים בניס משחיתים", ואומר: (הושע ב) "והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי". מאי ואומר? וכי תימא, סכלי הוא דמקרי בני, כי לית בהו הימנותייהו לא מיקרו בני, ת"ש, ואומר: בניס לא אמון בס; וכי תימא, כי לית בהו הימנותא הוא דמיקרו בניס, כי פלחו לעבודת כוכבים לא מיקרו בניס, ת"ש, ואומר: "זרע מרעים בניס משחיתים"; וכ"ת, בניס משחיתים הוא דמיקרו, בני מעלייא לא מיקרו, ת"ש, ואומר: "והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי". **ראה: ספרי דברים (ש"ח, ה):** "שחת לו לא בניו מומם, אף על פי שהם מליאים מומים קרויים בניס **דברי רבי מאיר** שנאמר בניו מומם רבי יהודה אומר אין בהם מומים שנאמר לא בניו מומם וכן הוא אומר (ישעיה א, ד) "זרע מרעים בניס משחיתים" אם כשמשחיתים קרויים בניס אילו לא היו משחיתים על אחת כמה וכמה".

⁶ **ראה: תשובות הרשב"א ח"א קצד.** הרשב"א נשאל לגבי מעמדו של אדם מישראל שהמיר את דתו, במהלך דבריו הוא מצטט את המחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה וכותב שאע"פ שדרך כלל ההלכה כרבי יהודה, מכל מקום כאן ההלכה כרבי מאיר: "...ובכלל בניס הוא כדברי רבי מאיר בשילהי פרק קמא דקדושין... ואע"ג דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה הכא רבי מאיר קראי קדייק... ועיי"ש באריכות וכן בתשובה רמ"ב. **בשולחן ערוך יורה דעה (קנ"ט, ג) נאמר:** "...הקראים, אין להם דין

דחייה חמישית: ישנם מקורות המוכיחים שאע"פ שבתקופות מסוימות עם ישראל לא קיימו את התורה והמצוות, מכל מקום אפילו הרשעים מביניהם גמלו חסדים איש לרעהו בגלל תכונותיהן הסגוליות-תורשתיות. לדוגמא:

1. סנהדרין ק"ב, ב: "אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה עמרי למלכות - מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל. שנאמר (מלכים א' ט"ז) "ויקן את ההר שמרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את ההר ויקרא [את] שם העיר אשר בנה על שם שמר אזני ההר שמרון". אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה - מפני שכיבד את התורה שניתנה בעשרים ושתים אותיות. שנאמר (מלכים א' כ') "וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם... כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו"... אמר רב נחמן: אחאב שקול היה שנאמר (מלכים א' כ"ב) "ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה בכה וזה אמר בכה". מתקיף לה רבי יוסף: מאן דכתב ביה (מלכים א' כ"א) "רק לא

מומרים ואסור להלוותם ברבית, ואין צריך לומר שאסור ללוות מהם ברבית. הגה: וע"ל סימן קנ"ז וקכ"ד דין אנוסין. תינוק שנשבה לבין העובד כוכבים ואין יודע מתורת ישראל כלל, דינו כקראים ואסור להלוות לו ברבית. (כך משמע מב"י לדעת הרמב"ם) "עכ"ל. (בענין בני הקראים כתב הרמב"ם הלכות ממרים פ"ג ה"ג: "בני התועים האלה ובני בניהם שהדחיו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריו לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואע"פ ששמע אח"כ [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם] כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו, לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה" וכן כתב החזון איש יו"ד סי' א' ס"ק ו'; וסי' ב' ס"ק ט"ז עיי"ש - נ.ק.) לגופו של ענין פסק הגר"א (יורה דעה קנט, ג): "כרבי מאיר 'ואסור ללוות ממנו בריבית': כמו שכתבו בפרק נגמר (סנהדרין מ"ד ע"א: "חטא ישראל" (יהושע ז). אמר רבי אבא בר זבדא: אף על פי שחטא - ישראל הוא" - נ.ק.) ובקידושין (לו, א) "ר' מאיר אומר בין כך ובין כך וכו', "וכ"ת סכלים וכו'" וכ"ת לית בהו וכו'", רשב"א סימן ר"ה". ראה: הרא"ה קוק אגרות ח"ב אגרת תקנ"ה עמ' קצ"ד: "וקל וחומר לזרע קודש זרע בחוננים, בני אברהם יצחק ויעקב, דאע"ג דלית בהו הימנותא איקרו בני מעלי וכדעת ר"מ דהלכתא כוותיה בהא (וכמו שסתם הריב"ם [בסליחות - נ.ק.], והרשב"א)". ראה: הרב קוק בהקדמתו לשבת הארץ: "טבע הנשמה הכללית של כנסת ישראל הוא אלקיותה, לא בחירתה גרמה לה את יתרונה האלוהי. לא מצד מעשיה הפרטיים לא בצדקתה ויושר לבבה באה אל מעלתה: תכונת גזעה הגופני והרוחני, עשתה לה את חילה ואת עוזה באלקים, אשר לא בבחירה לקחה אותו ולא תוכל כל קלקלה של בחירה לאבדו..."

⁷ נצח ישראל פרק יא בתחילתו: "לדעת רבי יהודה כיון שבשם בנים הצירוף היותר שיש לישראל אל אביהם שבשמים, אם אין עושים מעשה בנים אין ראויים הם לשם הזה, שכבר בטל השם הנכבד הזה. ולדעת רבי מאיר אינו כך, כי שם בן נאמר על שהוא יתברך אב ועלה לישראל, ואם ישראל סרו ופרשו מן אביהם - זהו מצד העלול עצמו, אבל מה שהוא יתברך עלה להם - לדבר זה אין הסרה כלל, כי אין ההסרה שלהם רק מצד העלול עצמו ולא מצד העלה. לכן בכל ענין נקראו בנים..." עיי"ש היטב.

היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אתו איזבל אשתו", ותנינא: בכל יום היתה שוקלת שקלי זהב לעבודה זרה, ואת אמרת שקול היה? **אלא: אחאב וותרן בממונו היה, ומתוך שהנה תלמידי חכמים מנכסיו - כיפרו לו מחצה."**

2. תלמוד ירושלמי מסכת פיאה פרק א, ה"א: "אמר רבי אבא בר כהנא דורו של דוד כולן צדיקים היו ועל ידי שהיה להן דילטורין היו יוצאין במלחמה והיו נופלין הוא שדוד אמר נפשי בתוך לבאים אשכבה לזהטים נפשי בתוך לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה אשכבה לזהטים זה דואג ואחיתופל שהיו להוטיין אחר לשון הרע בני אדם שיניהם חנית וחצים אלו בעלי קעילה דכתיב היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול ולשונם חרב חדה אילו הזיפים בבוא הזיפי ויאמרו לשאול באותה שעה אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמי מה שכינתך לירד בארץ סלק שכינתך מביניהון הה"ד רומה על שמים אלקים על כל הארץ כבודך **אבל דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו ועל ידי שלא היה להן דילטוריא** היו יורדין למלחמה ונוצחין הוא שעובדיהו אמר לאליהו הלא הוגד לאדוני אשר עשיתי בהרוג איזבל את נביאי ה' וגומר ואכלכלם לחם ומים אם לחם למה מים ואם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים קשין לו להבי' יותר מן הלחם ואליהו מכריז בראש הכרמל אני נותרתי נביא לבדי לה' וכל עמא ידעין ולא מפרסמין למלכא..." (השווה: ויקרא רבה כ"ו, ב).

3. סנהדרין ק"ג, ב: "מפני מה לא מנו את מיכה - מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים, שנאמר כל העובר ושב אל הלויים. (זכריה י') "ועבר בים צרה והכה בים גלים". אמר רבי יוחנן: זה פסלו של מיכה. תניא, רבי נתן אומר: מגרב לשילה שלשה מילין, והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה. בקשו מלאכי השרת לדוחפו, אמר להן הקדוש ברוך הוא: הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים".

א"כ מוכח שעצם קיום הסגולה אינו תלוי במעשים, מאחר ואפילו בפנימיותם של החוטאים הגדולים ביותר – מתנוצצת הסגולה.

התפיסה השניה: עם ישראל נבחרו בגלל מעשי צדקתו ואמונתו של אברהם אבינו. **דחייה:** אין לומר כן, משום שאילו אברהם אבינו נבחר וזרעו אחריו בגלל מעשיו הטובים; התורה הייתה כותבת זאת במפורש כפי שנאמר לגבי נח "נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדֹרֵתָיו" (בראשית ו, ט). אך התורה לא הזכירה בכוונה תחילה את מעשי אברהם טרם בחירתו, משום:

"שאם כתב תחילה צדקות אברהם, היה עולה על דעת אדם בשביל צדקות אברהם בחר בו ובזרעו אחריו, והיה אהבה תלויה בדבר הוא הצדקות, ועכשיו שבניו אינם צדיקים בטלה אהבה. אבל עתה שלא הקדים לומר

צדקות אברהם ורצה לומר לא בשביל שום צדקות בחר באברהם ובזרעו, רק שבחר באברהם ובזרעו מצד עצמם וכי" (מהר"ל דרך חיים לאבות ה, יז)⁸.

בנוסף לכך, מצד אחד, אפשר לומר שהמעשים הטובים של אברהם אבינו – נובעים מהסגולה התורשתית שהייתה בפנימיותו, וא"כ הסגולה היא הסיבה והמעשים הם סימן. אך מצד שני, ללא המעשים לא הייתה ניכרת הסגולה. לפיכך התורה הצביעה דווקא על מעשי האבות משום שהם מהווים את ההבדל המעשי הגלוי לעין, אך כמובן שאין בכוונתה של התורה לשלול את מציאות הסגולה.

התפיסה השלישית: עם ישראל נבחרו בגלל השבועה שנשבע ה' לאבות, ואין לעם ישראל ערך עצמי.

דחייה: הפסוקים שצוטטו לעיל לגבי תפיסה זו, אינם באים לשלול את מציאות הערך העצמי הפנימי של עם ישראל (מניין שיש בעם ישראל ערך עצמי-פנימי? ראה דחיות 2-5 לתפיסה הראשונה). אלא פסוקים אלו באים לומר שעם ישראל לא נבחרו בגלל מעשיהם, ואין לך אמת גדולה יותר מזאת, משום שכפי שהוכחנו הבחירה בעם ישראל אינה בגלל מעשיהם. ועוד, באמת לא היו לעם ישראל מעשים טובים וצדקות מיוחדת, משום שביציאת מצרים עם ישראל לא היו ראויים להיגאל מצד מעשיהם כפי שנאמר במדרש (שמות רבה א, ל"ה):

"וירא אלקים את בני ישראל, כמה דתימא ראה ראיתי את עני עמי, וידע אלקים, כי ידעתי את מכאוביו, ד"א וירא אלהים, שלא היה בידם מעשים טובים שיגאלו בשבילם, וכן הוא מפורש ע"י יחזקאל (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך, לא היה צורך לומר אלא ושערך צמח ואח"כ שדים נכונו, שקודם בא סימן התחתון מן העליון, אלא מהו שדים נכונו זה משה ואהרן שהיו נכונים לגאלם דכתיב (שיר השירים ד) שני שדיך כשני עפרים ושערך צמח, הגיע הקץ של גאולה, ואת ערום ועריה, בלא מעשים טובים, לכך נאמר וירא אלקים שאין בידם מעשים ליגאל בהן".

א"כ נמצאנו למדים שעמ"י נגאלו וקיבלו את התורה לא משום שהיו ראויים לכך מצד מעשיהם, אלא מצד סגולתם הפנימית.

ד. המהפך: הסגולה תכונה תורשתית

מכח כל ההוכחות הללו אין שמץ של ספק שסגולת ישראל אינה תלויה כלל בקיום תורה ומצוות ואינה תכונה נרכשת אלא הסגולה היא תכונה תורשתית. וזוהי שיטת

⁸ ראה שם משנה ב; נצח ישראל יא ועוד.

גדולי המחשבה של עם ישראל: הריה"ל בכל ספר הכוזרי,⁹ המהר"ל¹⁰ ומרן הראי"ה קוק זצ"ל.¹¹

⁹ **בפרט: כוזרי מאמר א', צ"ה:** "לפניהם (עם ישראל) לא חל הענין האלוקי כי אם על יחידים שאליהם עברה סגלה זו מאדם הראשון. אדם הראשון זכה לסגלה זו, כי היה שלם בכל בלא יוצא מן הכלל... ושת היה דומה לאדם, ולכן נעשה הוא לסגלת אדם וגרעינו, ואלו שאר הבנים לא היו כי אם כקלפות... וכך היה הדבר גם בדורות אשר מנח עד אברהם... וסגלת אברהם מבין בניו היה יצחק... וסגלת יצחק היה יעקב... אולם בני יעקב היו כלם סגלה, כחם יחד ראויים לענין האלוקי... בעת ההיא נמצאו בני ישראל כלם ראויים להראות האור האלוקי בתוכם ולהתגלות השגחת הא-לוה עליהם. אמנם היו ביניהם גם חוטאים שנואי א-לוה, אבל אין ספק שגם הם היו סגלה מבחינה ידועה: שהרי מצד שרשם וטבעם היה בהם מן הסגלה ועתידיים היו להוליד בנים שיהיו סגלה. כך יש להזהר באב החוטא שכן הוא הנושא את זרע הסגלה אשר בהזדככו ותגלה בבנו או בבן בנו, כמו שאמרנו בנוגע לתרח ולאחרים, שלא דבק בהם עצמם הענין האלוקי אבל עתידיים היו לפי שרשם להוליד בני סגלה... [השווה: שבת קמ"ו, א; פסיקתא רבתי (לט ד"ה "הרנינו"): "כך פתח רבי תנחומא ב' אבא לא הביט און ביעקב (במדבר כ"ג כ"א), מה ראה בלעם להזכיר ליעקב ולא לאברהם ולא ליצחק אלא ליעקב, אלא ראה שעמד מאברהם פסולת ישמעאל ובני קטורה, מיצחק פסולת עשו ואלופיו, אבל יעקב כולו קודש כמה שכתב כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וגו' (בראשית מ"ט כח), לפיכך לא הזכיר לאחד מן האבות אלא ליעקב הריעו לאלקי יעקב סלה"]. **ראה: כוזרי א, ק"ג:** "בראשונה – אמרתי – חל הענין האלוקי על יחיד בכל משפחה שהיה גרעין האחים וסגלת האב, הוא שהיה מקבל האור ההוא, וכל האחרים לא היו כי אם כקלפות, ולא קבלו אותו האור, עד שבאו בני יעקב שכלם היו סגלה וגרעין, ונבדלו משאר בני אדם בתכונות אלוקות...". **ראה: כוזרי מאמר שני אות נ' (תרגום אבן תבון):** "שהאמונה בדבר זה היא אשר נקבעה לנו ונתחייבנו להאמינה ולהודות עליה באהבת עולם אהבתנו, כדי שנשיש אל לבבנו שההתחלה ממנו, ולא ממנו אנחנו".

¹⁰ **בפרט: נצח ישראל פרק יא:** "והתבאר לך, כי השם יתברך אשר לקח ישראל אליו, לא היה הסבה בשביל צדקת ישראל ומעשיהם, רק בחירה כללית... ולכך לא שייך לומר בסור הסבה – שהוא צדקת ישראל – יסור המסובב, מה שלקח אותם לעם אליו. ואף שהיה גורם מעשיהם לטוב או לרע שיוסיף הדביקות או יגרע, ודבר זה בודאי היה לפי רוב המעשה, כי אז יוסיף או יגרע, אבל מכל מקום עצם הבחירה לא היה בשביל שום מעשה כלל... הסבה הג', מצד שלימות הבריאה אשר בישראל, אשר מצד הזה ראוי שיהיה ישראל לחלק השם יתברך, כי השלם ראוי אל השלם כמו שיתבאר, כי אומה זאת עצם בריאתם בשלימות הגמור. ואל תשגיח בחטא אשר בהם, מכל מקום עצם הבריאה בהם בשלימות. ודבר זה גורם שהשם יתברך בחר בהם, כי ראוי שיהיה השלם אל השלם, לא יוסר ממנו. ואין ראוי שיחליף וימיר החטא, שהוא דבסר מקרה בישראל, את הבחירה שבחר בהם מצד השלימות העצמי בישראל, כי טהורים הם מן החטא בעצמם. וראיה לזה, כי הם משתלשלים מן הצורים החזקים, מאבות ואמהות שהם קדושים וטהורים. והנה עצם שלהם טוב, ואין בטול החטא, שהוא במקרה, מבטל הבחירה שבחר בהם בשביל השלימות שבהם, שהוא דבר עצמי בישראל...". **ראה: תפארת ישראל סוף פרק א':** "והוא עצמו מה שאמרו ז"ל (יבמות סא, א) "אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרוים אדם". ביאור ענין זה שההבדל המיוחד אשר בין האדם ובין שאר בעלי חיים מה שהאדם יש לו נפש אלקית והנה אותם אשר יש להם נפש אלקית הם מוכנים לדברים אלקיים כמו הנבואה ורוח הקדש ודבר זה לא תמצא רק בעם אשר בחר בו השם יתברך לכך קרוין אדם בפרט בשלימות, במה שיש בהם כל אשר ראוי להיות לאדם שנקרא אדם בפרט מפני שיש בו מעלה אלקית ואינו טבעי ולפיכך אתם קרוים אדם. ומפני זה המצות שהם הפעולות האלקיות מתיחסות בפרט לישראל בשלימות".

¹¹ בפרט: **אורות, אורות ישראל ד, ב:** "אהבת ישראל היא תולדה מהאמונה באורה האלקי של כנסת ישראל, שהוא לה סגולה עצמית שלא תזוז ממנה בכל חליפות הזמנים..." עיי"ש היטב. **ראה: אורות, אורות ישראל ה, ז:** "יכול האדם, שכל ההבדל שבין ישראל לעמים הוא מתבלט על ידי המצוות שבפעל. שהרי אפשר להרעיון להיות מקיף והולך את כל האדם כלו. אבל סקירה של טעות היא זו. כי אם באמת היה הרוח והרעיון מקיף את הכל לא היה צורך באותו ההבדל המעשי כלל, וגם לא היה מועיל ומתקיים. אבל תכן דבר הוא, שהיסוד הנפשי, שהרעיון הוא בנוי עליו, שעל יסוד אותו הרעיון כל הארג הגדול של החקה המעשית מתפשט, זה היסוד הוא **העצם הנשמתי**, שהוא מצבין את ישראל בתור חטיבה מיחדת, חטיבה אחת בעולם..." עיי"ש היטב. **ראה: אורות ישראל ה, ח:** "צורתם של ישראל צריכה להתברר: אם האנושיות הכללית של תכן האדם עומדת היא בה בצביונה כמו שהיא אצל כל העמים, ועליה נבנתה הצורה הישראלית המיוחדת? או שמעקב עד ראש הכל הוא מיחד?". בהמשך מרן הרב זצ"ל כותב: "נראה הדבר שמקדם נערך הדבר שצורת האדם תשתלם בכללותה, ובתור תוספת ויתרון יגלה על האמה המיוחדת רוחה המפאר בהדרת קדש. אבל נתקלקלו העניינים ורוח האדם שקע כל כך בכלל, עד שלא היה החולל לכל להעשות בסיס לקדש אלא אם כן יקלקל אותו, והכרח גלות מצרים לבוא בתור כור הברזל, שצרפה את צד האדם שבישראל, עד שנעשה לבריה חדשה, וצורתו החלית ניטשטשה לגמרי. והחולל גוי פעם אחת על ידי הגרעין האנושי לצורה שמראש ועד עקב כלל ישראלית, יעקב וישראל". **[השווה לרמח"ל (דרך ה' ח"ב פרק ד')]** שמסביר בספרו דרך ה' שלאחר חטא אדה"ר האנושות ירדה למדרגה שפלה מבחינת נשמתם. אך נשתייר אצל בודדים נשמה במעלה גבוהה מעין מה שהיה לאדה"ר לפני חטאו. מי היו יחידי סגולה אלו? מסביר הריה"ל בכוזרי (א', צ"ה) שהעניין האלוקי (הנשמה היותר עליונה), עבר מדור לדור ליחידי סגולה: מאדה"ר לשת ומשת לנח ומנח לשם ומשם לאברהם ומאברהם ליצחק ומיצחק ליעקב "עד שבאו בני יעקב שכולם היו סגולה וגרעין ונבדלו משאר בני אדם בתכונות אלוקיות שעשאו כאלו לבני מין אחר, מלאכי; כולם מבקשים דרגת הנבואה ורבים מהם מגיעים אליה, ואף מי שלא הגיע אליה היה קרוב אליה במעשים רצויים, בהתקדשות ובהטהרות, ובהתקרבות אל הנביאים". ולכן "אתם קרויים אדם ולא האומות קרויים אדם" (יבמות ס"א, א'; ב"מ קי"ד) משום שיש בעם ישראל מעין אותה סגולה אלוקית שהיתה באדה"ר לפני חטאו, מעין "צלם אלוקים" נמצא דווקא בעם ישראל. עם ישראל נוצר בכור הברזל במצרים, כמו כבשן אש אשר מזככים מטיל זהב מכל הסיגים, עד שיוצא זהב טהור ונקי, כך הסגולה המיוחדת של עם ישראל התגלתה לאחר יציאת מצרים]. **ראה אורות ישראל ה, י:** "ההבדל שבין הנשמה הישראלית, עצמיותה, מאוייה הפנימיים, שאיפתה, תכונתה ועמדתה ובין נשמת הגויים כלם, **לכל דרגותיהם**, הוא יותר גדול ויותר עמק מההבדל שבין נפש האדם ונפש הבהמה, שבין האחרונים רק הבדל כמותי נמצא, אבל בין הראשונים שורר הבדל עצמי איכותי". **ראה: אורות, אורות התחיה ב:** "(אמנם) ישנם בעולם חסידים, אנשי קדש ואנשי אלקים אבל אין בעולם אמה, **שנשמתה העצמית** לא תוכל להשתלם כי אם על פי המגמה של האידיאה האלוקית העליונה בעולם, כי אם ישראל" (השווה למהלך האידאות בישראל ב.). **ראה: אגרות הראי"ה ח"ב אגרת תקנ"ה:** "יידע הדר"ג ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלקית עמה: הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות וכו' והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ה' וכו'". **ראה: הקדמה לשבת הארץ:** "טבע הנשמה הכללית של כנסת ישראל הוא אלקיותה, לא בחירתה גרמה לה את יתרונה האלוקי. לא מצד מעשיה הפרטיים לא בצדקתה ויושר לבבה באה אל מעלתה: תכונת גזעה הגופני והרוחני, עשתה לה את חילה ואת עוזה באלקים, אשר לא בבחירה לקחה אותו ולא תוכל כל קלקלה של בחירה לאבדו. יש לה, אמנם, להבחירה מבוא גדול בכל סגולה טבעית, בהיותה (הבחירה של האומה) טובה, תוכל לפנקה, לעדנה, להוציאה לפעל באופן שלם וחשוב, וכן בהיותה (הבחירה של האומה) רעה ושפלה תוכל להחשיך את המאור שבסגולה הטבעית ולעכר את זהרו, לטמטם את הלב לבל יחוש את העושר הרוחני הצפון בתוך חיי הנשמה..."

ומרגלא בפומיה דרבינו הרצי"ה: "היהדות אינה מתחילה בתורה ובמצוות, היהדות מסתיימת בתורה ובמצוות. היהדות מתחילה בנשמה" בנשמה האלוקית של עם ישראל בעלת הסגולה.

אך עדיין נשאר לבאר את הפסוק לעיל שפתחנו בו (שמות יט, ה): "וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סֵגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ", אמנם הקונספציה המקובלת נדחתה בכל פה, אך הדיוק בפסוק שהסגולה תלויה בתורה ובמצוות – דיוק נמרץ הוא ויש להתמודד מולו. יש לברר מה היחס של התורה והמצוות לסגולה?

ה. מימוש הסגולה על ידי תורה ומצוות

משל לילד בעל כשרון אדיר למוסיקה, אשר אם לא ילמד לנגן ולא יתאמן הוא יישאר "גאון פוטנציאלי" ותו לא. כך גם בעם ישראל, הסגולה היא פוטנציאל אלוקי ובכוחה ליצור, אך רק לימוד התורה וקיום המצוות מפעילות את הסגולה ואז יוכל האדם לרומם את עצמו ואת כל העולם. וכך כותב מרן הרב קוק זצ"ל (אגרת תקנ"ה):

"יידע הדרת גאונו ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלקית עמהם: הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות וכו' והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ה' וכו' והב' הוא ענין בחירה (חופשית), זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה. אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי אם לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילוייה, על כן הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד תורה".

וכן כותב מרן הרב זצ"ל בהקדמתו לשבת הארץ:

"טבע הנשמה הכללית של כנסת ישראל הוא אלהיותה, לא בחירתה גרמה לה את יתרונה האלוקי. לא מצד מעשיה הפרטיים לא בצדקתה ויושר לבבה באה אל מעלתה: תכונת גזעה הגופני והרוחני, עשתה לה את חילה ואת עוזה באלקים, אשר לא בבחירה לקחה אותו ולא תוכל כל קלקלה של בחירה לאבדו. יש לה, אמנם, להבחירה מבוא גדול בכל סגולה טבעית, בהיותה (הבחירה של האומה והפרט) טובה, תוכל לפנקה, לעדנה, להוציאה לפעל באופן שלם וחשוב, וכן בהיותה (הבחירה של האומה והפרט) רעה ושפלה תוכל להחשיך את המאור שבסגולה הטבעית ולעכר את זהרו, לטמטם את הלב לבל יחוש את העושר הרוחני הצפון בתוך חיי הנשמה...".

וכדברי המהר"ל (נצח ישראל יא) :

"וואף שהיה גורם מעשיהם לטוב או לרע שיוסיף הדביקות (בקב"ה) או יגרע, ודבר זה בודאי היה לפי רוב המעשה, כי אז יוסיף או יגרע. אבל מכל מקום עצם הבחירה (בעם ישראל המקנה לו את הסגולה) לא היה בשביל שום מעשה כלל".

ובזה הותרה השאלה מהפסוק מהתפיסה המקובלת הראשונה: "וְעַתָּה אִם שְׂמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ" (שמות יט, ה) אין הכוונה שקיום התורה והמצוות יוצרות את הסגולה, אלא קיום התורה והמצוות מוציאות מן הכח אל הפועל את הסגולה. משום שללא עסק התורה והמצוות הסגולה מונחת כפוטנציאל אשר אין לו מימוש. וכך נאמר בברכת התורה "אשר בחר בנו מכל העמים", מתוך שהקב"ה בחר בנו בחירה אלוקית כלומר יצר אותנו עם סגולה אלוקית לכן "ונתן לנו את תורתו" כדי להפעיל את הסגולה.

[לשאלה 'מה הקשר בין לימוד תורה לבין השפעה על הסגולה?' ראה לקמן פרק "חכמת הקודש הפועלת)].

אמנם בררנו שהיחס בין התורה והמצוות לסגולה היא שהן מוציאות את הסגולה מן הכח אל הפועל, אך עדיין עלינו לברר מהי סגולת ישראל?

חלק ב: מהי סגולת ישראל?

ו. תחומי הסגולה

אנו נוכיח שהסגולה אינה מורכבת מתחום אחד בלבד אלא מחמשה תחומים לפחות¹²:

- א. תחום המוסרית
- ב. תחום הלאומיות
- ג. תחום ההתאמה לתורה
- ד. תחום המנהיגות
- ה. תחום האמונה

שאלה: אנו מוצאים גם אצל חסידי אומות העולם תכונות מוסריות ואמוניות וכד' וא"כ איך אפשר לטעון שעם ישראל הוא עם סגולה, כאשר יש גם אצל האומות את התכונות הללו?

¹² הרב צבי יהודה זצ"ל מוסיף בשיחותיו (לדוגמא על פרשת קדושים) עוד שלושה תחומים: תחום הענווה, תחום הנבואה ותחום הקדושה. ויש להוסיף גם דיון על הנשמה המיוחדת בעם ישראל.

תשובה: אצל האומות ישנם **יחידים** בעלי תכונות מוסריות ואמוניות, אבל אין **אומה שלימה** בעלת תכונות אלו. א"כ הסגולה אינה סגולה כי אם בהופעתה באומה שלימה. הרב קוק כתב יסוד זה:

"ישנם בעולם חסידים, פלוסופים, אנשי קודש ואנשי אלהים, אבל אין בעולם **אומה**, שנשמתה העצמית לא תוכל להשתלם כי אם על פי המגמה של האידיאה האלקית¹³ העליונה, כי אם ישראל" (אורות, אורות התחיה ב' עמ' נ').

עתה נבאר את התחומים השונים:

א. התחום המוסרי בסגולה מתבטא כך שיש בעם ישראל שלוש תכונות: "רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים"¹⁴.

¹³ "מהי האידיאה האלוקית"? ידוע הכלל שדברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר (ירושלמי ראש השנה פ"ג, ה"ה), ולכן הרב קוק מפרש דבריו במקום אחר: "בראשית מטעו של העם הזה, אשר ידע לקרא בשם הרעיון האלקי הברור והטהור בעת השלטון הכביר של האליליות טומאתה-פראותה, נתגלתה השאיפה להקים צבור אנושי גדול אשר "ישמור את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, ט). זוהי השאיפה, שבאה מכח ההכרה הברורה והעזה והתביעה המוסרית הכוללת והרמה, להוציא את האנושיות מתחת סבל נורא של צרות רוחניות וחמריות ולהביאנה לחיי חפש מלאי הוד ועדן, באור האידיאה האלקית, ולהצליח בזה את כל האדם כלו. למילואה של שאיפה זו צריך שצבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאליסטית וכסא ממלכה לאומות ברום התרבות האנושית, "עם חכם ונבון וגוי גדול" (דברים ד, ו), והאידיאה האלקית המחלטת מושת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור חייה. למען דעת שלא רק חכמים מצויינים, חסידים, נזירים ואנשי קדש חיים באור האידיאה האלוקית, כי אם עמים שלמים מתקנים ומשכללים בכל תקוני התרבות והישוב המדיני; עמים שלמים, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות השונות, מן רום האינטליגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה, עד המערכות הרחבות, הסוציאליסטיות, הפוליטיות והאקונומיות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוך ומגשם" (אורות, למהלך האידיאות בישראל ב' עמ' ק"ד).

¹⁴ ראה: יבמות ע"ט, א': "... (דוד המלך) אמר, שלשה סימנים יש באומה זו: הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים; רחמנים, דכתיב: (דברים י"ג) "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך"; ביישנים, דכתיב: (שמות כ') "בעבור תהיה יראתו על פניכם"; גומלי חסדים, דכתיב: (בראשית י"ח) "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו" וגו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו...". ראה: רמב"ם, הלכות איסורי ביאה פרק י"ט הלכה י"ז: "כל משפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהן לכתחלה, ואע"פ כן אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו תמיד או ראית משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד, או ראית איש שהוא מרבה מריבה עם הכל ועז פנים ביותר חוששין להן וראוי להתרחק מהן שאלו סימני פסלות הם, וכן הפוסל את אחרים תמיד, כגון שנותן שמץ במשפחות או ביחידים ואומר עליהן שהן ממזרים חוששין לו שמא ממזר הוא, ואם אמר להן שהם עבדים חוששין לו שמא עבד הוא שכל הפוסל במומו פוסל, וכן כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושוונא את הבריות ואינו גומל להם חסד חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, שסימני ישראל האומה הקדושה ביישנים רחמנים וגומלי חסדים, ובגבעונים הוא אומר והגבעונים לא מבני ישראל המה לפי שהעיוז פניהם ולא נתפייסו ולא רחמו על בני שאול ולא גמלו לישראל חסד למחול לבני מלכם והם עשו עמהם חסד והחיוס בתחלה".

1) תכונת הרחמנות טבועה בנפש עם ישראל¹⁵, והיא מתבטאת ברגש עמוק של חמלה כלפי כל יצור חי¹⁶ ובעיקר כלפי כל אדם הנמצא בצרה¹⁷. לכן, אפילו אומות העולם יודעות שעם ישראל רחמנים במיוחד¹⁸.

¹⁵ ראה: רמב"ם ה' מתנות עניים פרק י הלכה ב: "לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, כל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו, שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו, וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם ואם לא ירחם האח על האח מי ירחם עליו, ולמי עניי ישראל נושאים עיניהן, הלעכו"ם ששונאים אותן ורודפים אחריהן הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן". ראה: רמב"ם ה' עבדים פרק ט הלכה ח: "מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעני עבדים אל יד אדוניהם כעני שפחה אל יד גבירתה, וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה, ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי הלא בבטן עושני ב עשהו ויכוננו ברחם אחד, ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך".

¹⁶ ראה: הרב יחזקאל סג"ל לנדא, שו"ת נודע ביהודה (א. בלום ספרים, ירושלים תשנ"ח), חלק יורה דעה, מהדורה תנינא סימן י' בדבר צידת חיות לתענוג, עמ' י"א-י"ג: "... ואמנם מאד אני תמה על גוף הדבר ולא מצינו איש ציד רק בנמרוד ובעשו ואין זה דרכי בני אברהם יצחק ויעקב, ופוק חזי לומר תבלה ותחדש כתב מהר"ו בפסקיו הביאו רמ"א בא"ח סוף סימן רכ"ג שאין לומר כן על הנעשה מעורות בהמה משום ורחמיו על כל מעשיו, ואף שרמ"א כתב עליו שהוא טעם חלוש היינו מצד שאינו חיוב שבשבילו ימיתו בהמה וכמה עורות יש שכבר מוכן וכמה מתים מאליהם ויכולים להשתמש בעורותיהם ועם כל זה סיים רמ"א שרבים מקפידים על זה, ואיך ימית איש ישראלי בידיים בעלי חיים בלי שום צורך רק לגמור חמדת זמנו להתעסק בצידה..."

ראה: שמחה רז, מלאכים כבני אדם (קול מבשר, ירושלים תשנ"ד 1993), עמ' 239-240 בדבר קטיפת פרח ללא תועלת: "כתב ר' אריה לוי בזכרונותיו... שיחירתי בראשונה את פני רבינו הראי"ה קוק זצ"ל... יצא רבנו, כדרכו בקודש, לשוח בשדה, לצמצם מחשבותיו, ואני נתלית אליו. בדרך קטפתי איזה עשב או פרח. הזדעזע רבנו, ואמר לי בנחת: 'האמן תאמין לי שמימי נזהרתי לבלתי קטוף בלי תועלת עשב או פרח, שיכול לגדול או לצמוח, כי אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה האומר לו גדל!' יכל ציץ עשב אומר דבר, כל אבן לוחשת סוד. כל בריה אומרת שירה'. הדברים שיצאו מלב טהור וקדוש, נחקקו עמוק בלבי ומאז התחלתי להרגיש ביותר את מידת החמלה על כל דבר".

¹⁷ ראה: ביצה ל"ב, ב': "ואמר רב נתן בר אבא אמר רב: עתירי בבל יורדי גיהנם הם. כי הא דשבתאי בר מרינוס אקלע לבבל, בעא מנייהו עסקא - ולא יהבו ליה. מזוני מין - נמי לא זינוהו, אמר: הני מערב רב קא אתו, דכתיב (דברים יג) 'ונתן לך רחמים ורחמך', כל המרחם על הבריות - בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל מי שאינו מרחם על הבריות - בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו". ראה: רמב"ם ה' עבדים פרק ט' הלכה ח': "מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון

(2 תכונת הביישנות מתבטאת במצפון שבלבו של היהודי, שמרגיש בושה מעצמו ומאלוקיו אם הוא מתנהג באופן אי-מוסרי¹⁹, לפיכך מעטים הם העבריינים היהודיים (בהשוואה לשאר האוכלוסיות בעולם²⁰).

(3 תכונת גמילות החסדים מתבטאת ברצון עז לעזור לכל אדם²¹. לא נמצאה קהילה יהודית במהלך ההסטוריה שלא הייתה מלאה בארגוני צדקה²² וחסד.

הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה, וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה, ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד, ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בגוים ערלים אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך²³. ראה רמב"ם הל' מתנות עניים פרק י' הלכה ב': "לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, כל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו, שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו, וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם ואם לא ירחם האח על האח מי ירחם עליו, ולמי עניי ישראל נושאין עיניהן, הלעכו"ם ששונאין אותן ורודפים אחריהן הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן".

¹⁸¹⁸ ראה: הרב צבי יהודה הכהן קוק, *לגתיבות ישראל* (מאבני המקום, בית אל, תשס"ג), חלק ב', מאמר 111 עמ' תקפ"ה-ו.

¹⁹ ראה: נדרים כ', א': "תניא: (שמות כ) "בעבור תהיה יראתו על פניכם" - זו בושה, "לבלתי תחטאו" - מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא; מיכן אמרו: סימן יפה באדם שהוא ביישן. אחרים אומרים: כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא, ומי שאין לו בושת פנים - בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני".
²⁰ לדוגמא: מספר מקרי תקיפות באלימות בארה"ב, גדול ב: 1,500% ממספר מקרי תקיפות באלימות במדינת ישראל. בנוסף לכך, מספר מקרי גניבות בארה"ב, גדול ב: 3,200% ממספר מקרי גניבות במדינת ישראל. ראה: **Lawrence Kelemen, *Permission to Receive* (Targum/Feldheim, Jerusalem 1996), p. 160.** מחקרים שנערכו בשנים 1976 ו-1989 מראים שבמדינת ישראל יש את המספר הנמוך ביותר בעולם של מקרי התאבדויות, וזאת על אף המצב הבטחוני הקשה. ראה: **L. Miller, "Some Data on Suicide and Attempted Suicide of the Jewish Population in Israel", *Mental Health Society*, 1976, 3:178-181. See also I. Levav and E. Aisenberg, "The Epidemiology of Suicide in Israel: International and International Comparisons", *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 1989, 19:184-200. Both cited in Lawrence Kelemen, *Permission to Receive* (ibid), p. 160.**

²¹ ראה הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עולת ראייה (מוסד הרב קוק ירושלים תשנ"ו), כרך ב' עמ' רס"ד-רס"ה: "כל דכפין ייתי וייכול, כל דצריך ייתי ויפסח". הקו היסודי המבדיל בין ישראל לעמים הוא אור החסד, שזהו אורו הראשון של אברהם אבינו ע"ה...".

²² רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ט' הלכה א': "כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים שיהיו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד ואחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו, והן מחלקין המעות מערב שבת לערב שבת ונותנין לכל עני ועני

ב. **התחום הלאומי** בסגולה מתבטא בכך שיש בעם ישראל ערבות הדדית מיוחדת²³, משום שכל אחד מישראל מחובר לשני בנשמתו²⁴.

ישנה תכונה נוספת בתחום הלאומי: יש בעם ישראל קשר עמוק והדוק לארץ ישראל²⁵. מעולם לא היה עם שגלה מארצו במשך אלפיים שנה ובמשך כל זמן גלותו חלם על ארצו ושמר לה אמונים²⁶, ובסופו של דבר חזר אליה ובנה מדינה.

מזונות המספיקין לשבעה ימים, וזו היא הנקרא קופה". שם הלכה ג': "מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להן קופה של צדקה..." ראה: שולחן ערוך יורה דעה סימן רנ"ו סעיף א'.
²³ ראה: סנהדרין כ"ז, ב'. ראה: ויקרא רבה (וילנא) פרשה ד' אות ו': "תני חזקיה (ירמיה נ) 'שה פזורה ישראל' נמשלו ישראל לשה מה שה לוקה על ראשו או בא' מאבריו וכל אבריו מרגישין כך הן ישראל, אחד מהן חוטא וכולן מרגישין, (במדבר טז) 'האיש אחד יחטא' תני רשב"י משל לבני אדם שהיו יושבין בספינה נטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו אמרו לו חבריו מה אתה יושב ועושה אמר להם מה אכפת לכם לא תחתי אני קודח אמרו לו שהמים עולין ומציפין עלינו את הספינה..." ראה תנא דבי אליהו י"א.

²⁴ הרמב"ם בהל' ממרים (פרק ב', הלכה ד') כותב: "ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו (תקנות, סייגים וגזירות – נ.ק.) לפי שעה אף על פי שהוא קטן מן הראשונים שלא יהו גזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הוראת שעה... וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה, **כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו** כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו [כולם] כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה". הרדב"ז שואל על המשל: "כשם שהרופא חותך" וכו' שהביא הרמב"ם: "אין המשל הזה צודק אלא א"כ **אנו רואין את כל ישראל כאילו הם גוף אחד ואף על פי שגופין מחולקין הם כיון שנשמותיהם ממקום אחד חוצבו הרי הם כגוף אחד כי הנשמה היא עיקר**, ודע זה. ומדברי רבינו נראה שהמשל הוא על המצות שהם כגוף אחד וב"ד מבטלים מקצת כדי לקיים השאר, והמשל צודק בשני הדרכים (לגבי עם ישראל ולגבי המצוות – נ.ק.)". ראה: הרב שניאור זלמן מלאדי כותב בלקוטי אמרים, תניא (אוצר חסידים, ברוקלין תשס"ה), פרק ל"ב עמ' מ"א, שהדרך היחידה לאהוב את הזולת היא על ידי עשיית הגוף טפל והנשמה עיקר, והוא מסביר מדוע: "והנפש והרוח מי יודע גדולתן ומעלתן בשרשן ומקורן באלק"י חיים. בשגם שכולן מתאימות ואב א' (הכוונה לה' – נ.ק.) לכולנה ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש מצד שורש נפשם בה' אחד רק שהגופים מחולקין. ולכן העושי גופם עיקר ונפשם טפלה אי אפשר להיות אהבה ואחוה אמיתית ביניהם אלא התלויה בדבר לבדה..."

²⁵ ראה: רבי יהודה הלוי, המזורי, תרגום: יהודה אבן שמואל (דביר, תל אביב, תשנ"ד 1994), מאמר ב' אות י"א-י"ב עמ' נ"ג: "אמר הכוזרי: אולם אני לא שמעתי כי יש לאנשי ארץ ישראל יתרון על שאר בני אדם. אמר החבר: כך גם הרכם זה שאתם אומרים כי הכרם מצליח בו, - לולא היו נוטעים בו את הגפנים ועושים את כל מלאכת עבודת הכרם הדרושה לגדולם, לא היה עושה ענבים. והנה המעלה המיוחדת באה ראשונה לעם אשר הוא הסגלה והגרעין (כמו שהזכרתי למעלה א, צה), ואחרי זה יש גם לארץ חלק במעלה הזאת, וכן למעשים ולמצוות התלויות בארץ, שהם מעין עבודת הכרם לכרם; אולם, שלא ככרם, העושה ענבים גם במקום אחר, אין עם הסגלה יכול להדבק בענין האלוקי כי אם בארץ הזאת". ראה: הרב אברהם יצחק הכהן קוק: אגודות (מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ו 1975), מאמר ארץ ישראל פרק א' עמ' ט': "ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאִמָּה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה החמרי או אפילו הרוחני. ארץ ישראל היא חטיבה

ג. **התחום האמוני** בסגולה מתבטא בכך שעם ישראל קרובים במיוחד לאלוקים²⁷, הקשר הזה מתבטא בכך שעם ישראל מאמינים בני מאמינים²⁸, ומוכנים למסור את נפשם למען הקב"ה²⁹.

עצמותית קשורה בקשר חיים עם האֱמָה, חבוקה בסגולת פנימיות עם מציאותה. שבת הארץ (מוסד הרב קוק ירושלים תשנ"ג), הקדמה עמ' ז': "...סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד. כשם שהאומה היא מיוחדת להרוממות האלקית במעמקי חייה, כך הארץ, ארץ ד', היא מכשירה את העם היושב עליה בנחלת עולמים, הבאה בברית ובשבעה בבטחון נצח ישראל, המיוסד על הטבע האלקי הקבוע במטבע ארץ-חמדה נפלאה זו, המזווגת לעם זה אשר בחר לו יה לסגולתו...". עולת רא"ה (מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ט), חלק א' עמ' ר"ג: "בהיותכם מתי מספר, כמעט וגרים בה. קשר הקדש של ישראל עם ארצו הקדושה אינו דומה לקשר טבעי, שכל עם ולשון מתקשר על ידו אל ארצו. הקשר הטבעי הוא מתפתח רק במשך זמן רב, ע"י המון מאורעות, ע"י עם רב ועצום שמתכנס יחד לדור באיזו ארץ בתור ישיבת קבע, ואז מתחילה איזו חבה הסטורית, הבאה מתוך התרגלות לפעם בלבבות הדורות הבאים, וקשר רוחני מתהווה בין העם לארץ. מה שאין כן הקשר האלקי ממקור הקדש, שנתקשרה כנסת ישראל בקדושת ארץ חמדה, שהתחיל החותם הקדוש הזה להיות מבליט 'בהיותכם מתי מספר', ובזמן קצר ותכוף, יחד עם הופיעם בארץ ועוד קודם לכניסתם, ע"י ההערה האלקית העליונה, ובהיותכם יושבים בתוכה לא ישיבה קבועה כי אם בתור גרים, ששום דבר שיסודו בטבע לא עזר לקשר הזה, שהופיע בתור יצירה אלקית, בדבר ד' וברית קדשו, בחק שבועת עולם, אשר הוא אמר ויהי. בהיותכם מתי מספר, כמעט, וגרים בה". ראה: שם חלק ב' עמ' רס"ה ד"ה "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל": "...יחוסנו לארץ ישראל איננו יחש מקרי, אבל הוא יחש אלקי טבעי לנו, כל הווייתנו ועצמותנו קשורות הנה בארץ חמדה, וכל ריחוקנו מאדמתנו מפני חטאינו לא גרם שינוי בעצמות ערכנו, והננו תמיד קשורים לאדמת קדשנו בכל טבע לבבנו ועצמותנו, - בארעא דישראל".

²⁶ ראה: הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שבת הארץ (שם), הקדמה עמ' י"ב: "ישראל בגולה עזב את דאגתו מכל עניני-חול מצד כללות האומה. שם את עיניו ולבו רק בשמים ממעל. לבו לא הלך עוד להרבות חיל, רכב וסוס ככל גוי על אדמתו, ובכלל לא היה עוד לכלל האומה שום עסק חמרי...ומעת אשר התרחק מארצו פנה תמיד אליה, - אבל לא במבט גס, לא ככל שוכן-בית-חמר המשתוקק אל ארץ מכורתו מפני שהיא משביעתו לחם ומספקת לו את חפציו החמריים, כי בעינים מלאות חיבת קודש הביט אליה, אל סגולתה הפנימית, המתאימה לתשוקה האלקית אשר החלה לשוב בתוכו...". ראה: עולת רא"ה חלק ב' עמ' רס"ה ד"ה "השתא הכא": "...והננו תמיד קשורים לאדמת קדשנו בכל טבע לבבנו ועצמותנו, - בארעא דישראל". ראה מגילת העצמאות: "לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע, שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקוה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית".

²⁷ ראה: דברים ד', ד': "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלֶכְתְּכֶם הַיּוֹם". וגם פסוק ז': "כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לֹא אֱלֹהִים קִרְבִּים אֵלָיו כֹּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קִרְאָנוּ אֵלָיו". ראה: סנהדרין ס"ד, א': "...אתם בית ישראל אינן כן - (במדבר כ"ה) "הנצמדים לבעל פעור" (כלומר: אבל אבותם לא השיבו זאת על לבם שעבודה זרה מגונה היא מכל עבודה זרה שבעולם, ונצמדו ואדבקו בה כצמיד פתיל המוקף על פי כלי שממרחין אותו בשעוה יפה, ואל המקום לא היו נצמדים אלא דבוקים כתמרות המדובקות, שדבוקות ואינן דבוקות - רש"י) - כצמיד פתיל, (דברים ד') ואתם הדבקים בה' אלהיכם - כשתי תמרות הדבוקות זו בזו. במתניתא תנא: הנצמדים לבעל פעור הנצמדים לבעל פעור - (שבח הוא אצלם דדבוק משמע מחובר טפי מנצמד, צמידין אינן מחוברין ונמשכין וזוין אילך ואילך, דבוק - משמע יפה יפה - רש"י) - כצמיד על ידי אשה, ואתם הדבקים בה' אלהיכם - דבוקים ממש". עם ישראל נקראים עם ה' [לדוגמא: יחזקאל ל"ו, כ'] וה' נקרא אלוהי ישראל [לדוגמא: מדרש רבה (ח. וגשל, ירושלים תשס"א), כךך א': בראשית רבה פרשה ב' אות ד']".

²⁸ ראה: שבת צ"ז, א': "אמר ריש לקיש: החושד בכשרים לוקה בגופו, דכתיב (שמות ד): "והן לא יאמינו לוי וגוי, וגליא קמי קודשא בריך הוא דמהימני ישראל. אמר לו: הן מאמינים בני מאמינים, ואתה אין סופך להאמין. הן מאמינים - דכתיב (שמות ד): "וואמן העם", בני מאמינים (בראשית טו) "והאמין בה". אתה אין סופך להאמין - שנאמר (במדבר כ) "יען לא האמתם בני וגוי. ממאי דלקה - דכתיב (שמות ד)": "וואמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך וגוי". ראה: הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עין איה (המכון ע"ש הרצ"ה קוק, ירושלים תש"ס), מסכת שבת כרך ב' עמוד 241-242 אות י"ג: "אמר לו: הן **מאמינים בני מאמינים**": האמונה האלקית העליונה אינה מתדמה כלל לשום רישום של ידיעה והכרה בעולם, כי היא הסגולה של כל יסוד החיים, של אורם, של חיי חייהם, של זיום ותפארתם. והסגולה הזאת מצד ערכה הפנימי, שאין לו שום הערכה בשום צד המתדמה לו בתואר חצוני, הוא ענין סגולי בישראל, לא מצד בחירת נפשם בפרט אלא מצד מחצב הקדושה וסגולת ירושת אבות שלהם. ודוקא בסגולה פנימית הזאת, אין שום הפרעה יכולה לשלוט, וגם במורד היותר גדול של התוארים החצוניים של החיים המעשיים, ההרגשיים וההכריים, חיה היא סגולת הקודש של נחלת ה' זאת, אמונת אומן, בכל זיקוק סגולתה...". שם אות י"ד: "**הן מאמינים - דכתיב (שמות ד): "וואמן העם", בני מאמינים (בראשית טו) "והאמין בה"**". החוש הקדוש של האמונה בטהרתה, כשמסתעף מראש אמונה, מיסוד הקדושה של האמונה האלקית בעוצם גדלה, הוא חודר עד עמקי הנפש, להשאיר רת סגולתו בתולדות בדורות, להאמין בדבר ה', ביחול ובצפית ישועה. ומתוך שהם בתור **בני מאמינים**, שינקו מלשד הקודש של אמונת ה' הבהירה אשר לאברהם אבינו, הם **מאמינים** בישועת ה' המובטחה להם, לא מצד עצמות התועלת המגעת להם אלא מתוך שגיובה של קדושת [האמונה] הצפונה ברוחם פנימה, בסגולה גנוזה עמוקה מאד, השרויה במעמקי הנפש, במקום שאין שום יד של הכרה מגיעה".

²⁹ ראה: מדרש רבה (ח. וגשל, ירושלים תשס"א), כרך ג': שמות רבה פרשה מ"ב אות ט': "וואמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה מהו והנה עם קשה עורף הוא, אמר ר' יהודה בן פוליה בשם רבי מאיר ראויס הן להערף, אמר רב יקים ג' חצופים הם, חצוף בחיה כלב, בעוף תרנגול, ובאומות ישראל, אמר ר' יצחק בר רדיפא בשם ר' אמי אתה סבור שהוא לגנאי ואינו אלא לשבחן או יהודי או צלוב, א"ר אבין עד עכשיו קורין את ישראל בחוצה לארץ האומה של קשה עורף". ראה: שם כרך ד': שיר השירים רבה פרשה א' אות ט"ו ד"ה "עינדך יונים": "מה יונה זו פושטת צוארה לשחיטה, כך ישראל, שנאמר (תהלים מ"ד) "כי עליך הורגנו כל היום". ראה: שם פרשה ב' אות י"ח: "השבעתי אתכם בנות ירושלים", במה השביעו? ... ורבנן אמרי השביעו בדורו של שמד, בצבאות שעשו צביוני בעולם ושעשיתי צביוני בהן, או באילות השדה ששופכין דמן על קדושת שמי כדם הצבי ודם האיל, הה"ד (תהלים מ"ד) כי עליך הורגנו כל היום, אמר ר' חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול, ומה היו עושים בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותם מהן ומביאין קרטיות של קנים ונותנין אותן תחת צפרנן ומשיאין נפשותיהם מהם, הוא שאמר דוד (שם תהלים כ"ה) אליך ה' נפשי אשא, אשיא כתיב, שהיו משיאין נפשם על קדושת שמו של הקב"ה". ראה: רמב"ן, פירוש על התורה (מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ו), כרך ב' ספר ויקרא א', י"ד עמ' י"ד-ט"ו: "מן התורים או מן בני היונה" - בחר הכתוב בשני המינים האלה בשביל שהן מצויין וקרובים להתפש יותר, כאשר הזכירו רבותינו (ויקרא רבה כו ו) שהם כשבים ושה עזים, שיקריב מן הגדלים על אבוסו ולא יצטרך לשאת כליו תליו וקשתו לצוד ציד להביא. אבל רצה בתורים הגדולים, בעבור פרישותן והדבקים בידוע מהם, שכיון שאבד בן זוגו לא ידבק באחר לעולם, וכן ישראל דבוקים בה' אלהיהם ולא ידבקו באל אחר לעולם. אבל היונים קנאים מאד, ובקנאתם יתפרדו ויחליפו, על כן לא בחר בהם אלא הקטנים קודם שיזדווגו, כי היונה בקטנותה אז תוספת אהבה בקן גידוליה יותר משאר העופות. והזכירו רבותינו כי כל העופות אם יגע אדם בקן שלהם לקחת משם אפרוחים או ביצים יעזבוהו ולא יקננו בו לעולם, והיונה לא תעזבו

ד. התחום התורני בסגולה מתבטא בכך שעם ישראל מתאימים מצד נשמתם לכל האידיאלים שנמצאים בתורה³⁰. לכן, התורה מוציאה את הסגולה מן הכוח אל הפועל³¹.

בשום ענין. וכן ישראל לא יחליפו בוראם ותורתו לעולם, אלא או יהודי או צלוב (שמות רבה מב ט).
 ראה: שם דברים ז', ז' [וי-ח'] עמי שע"ז: "וטעם חשק - שנקשר עמכם בקשר אמיץ שלא יפרד מכם לעולם, מלשון וחשוקיהם כסף (שמות כז י). ויבחר בכם - מכל העמים שתהיו אתם סגולה ונחלה לו, כי הבחירה בכל מקום ברירה מן האחרים. ואמר הטעם, כי מאהבת ה' אתכם - בחר בכם, שראה אתכם ראויים להתאהב לפניו ונבחרים לאהבה יותר מכל העמים. ולא הזכיר בזה טעם מן הבחירה, כי הנבחר לאוהב הידוע לסבול את אוהבו בכל הבא עליו ממנו, וישראל ראויים לכך מכל עם, כמו שאמרו (ביצה כה ב) שלשה עזים הם ישראל באומות, כי יעמדו לו בנסיונות, או יהודאי או צלוב (שמו"ר מב ט). וטעם בכם - בעבור אבותיכם שהגיע ענינם עד שנשבע להם כדי שלא יגרום החטא ותבטל הבטחתם, ועל כן הוציא אתכם מארץ מצרים ביד חזקה".

30 ראה: הרב יהודא ליווא (המהר"ל מפראג), תפארת ישראל (מכון ירושלים, ירושלים תש"ס), כך א' פרק א' עמוד ל"ד-מ"ג: "אמנם כל המין מבני אדם אי אפשר שיהיו שוים כלם במעלת נפשם. ועם שכל מין בני אדם שוים בתאר פניהם ובעניניהם, אינם שוים במה שיש חלק מהם יותר אלקי מזולתם, כמו שידוע (סוף גבורות ה' - הערת הרב יהושע דוד הרטמן). כי הנבואה ורוח הקודש והשכינה היו מיוחדים בו העם אשר בחר בו ה' יתברך מזולת שאר העמים עכו"ם, ואין ספק כי הנבואה הכנה בנפש האדם. ותמצא הכנה מיוחדים בה העם אשר בחר השם יתברך. ומזה תראה כי העם הזה היה יותר נפשם אלקית מצד ההכנה הזאת... ולכך האומה הישראלית, אשר בחר ה' יתברך לחלקו, הם נתיחדו בפעולות האלקיות, שהם מצות התורה לפי מדריגת נפשם האלקית, במה שהיו מוכנים לנבואה ורוח הקדש ולהיות השכינה ביניהם... מצות התורה שהם הפעולות האלקיות מתיחסות אל ישראל, שלפי מעלת נפשם הם מוכנים אל הפעולות האלקיות והם ביחוד להם, אבל עכו"ם מצד חסרונם ופחיתותם אינם ראויים לפעולות האלקיות שהם המצות, וזהו שהיה מחזיר התורה על כל אומה ולשון ועצם נפשם ממאן לקבל הפעולות האלקיות כי אם ישראל היו מוכנים לתורה מצד מעלת נפשם. אמנם במדרש ביאר כי לא בלבד שהם אינם מוכנים לתורה שהם פעולות אלקיות אבל יש בהם הכנה אל הפך זה, ורצה לומר כי עשו וישמעאל היו מוכנים אל פעולות שהם הפך התורה וזה מצד ההכנה שבהם, כי אין ספק שברכתם לפי מה שהם היו מוכנים אליה בעצמם... ובשביל כך היו תכונתן ממאן לקבל התורה. אמנם בגמרא לא אמרו רק שהם לא רצו לקבלה, והכוונה בזה כי אין ראוי להם התורה והמצות שהם הפעולות והמעשים האלקיים שאין נפשם מוכן לזה, כי אם ישראל מצד נפשם האלקית ומפני זה ראוי להם הפעולות האלקיות והם מצות התורה. והוא עצמו מה שאמרו ז"ל (יבמות סא, א) "אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרוים אדם". ביאור ענין זה שההבדל המיוחד אשר בין האדם ובין שאר בעלי חיים מה שהאדם יש לו נפש אלקית והנה אותם אשר יש להם נפש אלקית הם מוכנים לדברים אלקיים כמו הנבואה ורוח הקדש ודבר זה לא תמצא רק בעם אשר בחר בו השם יתברך לכך קרוין אדם בפרט בשלימות, במה שיש בהם כל אשר ראוי להיות לאדם שנקרא אדם בפרט מפני שיש בו מעלה אלקית ואינו טבעי ולפיכך אתם קרוים אדם. ומפני זה המצות שהם הפעולות האלקיות מתיחסות בפרט לישראל בשלימות" (מצוטט לעיל). ראה: רבי משה חיים לוצאטו, דרך עץ חיים (מוסר השכל, ירושלים תשנ"ט), עמי קס"ה: "...יש כמה פנים לתורה, וכבר קבלו הקדמונים שלכל שרש מנשמת ישראל יש פירוש בתורה, עד שיש ששים רבוא פרושים לכל התורה מחלקים לששים רבוא של ישראל, וזה נקרא שהתורה מתפוצצת לכמה ניצוצות, כי בתחלה מתלהטת, ואז נראים בה כל האורות הראויים לענין ההוא, ואותם האורות עצמם מאירים בששים רבוא דרכים בששים רבוא של ישראל, וזה סוד (ירמיה כ"ג, כ"ט): "וכפטיש יפוצץ סלע".

ה. תחום המנהיגות בסגולה מתבטא בכך שעם ישראל יכולים להשפיע על כל העולם משום שעם ישראל הם הלב של כל האנושות³². כשם שהלב שולח לכל הגוף חיים, כך עם

³¹ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, *אורות התורה* (המכון התורני ישיבת אור עציון, מרכז שפירא תשס"ד), פרק י"ב אות ז' עמ' ע"א-ע"ב: "כשם שאין כנסת ישראל מוציאה אל הפעל את סגולותיה כי אם בארץ ישראל, כן אין אדם מישראל מוציא את סגולותיו הרוחניות כי אם על ידי התורה. שהיא הארץ הרוחנית המתאימה לסגולת הנשמה הישראלית. כל המדעים דומים הם לחוף לארץ ביחושם אל הגידול הנשמתי אשר לישראל". ראה: הרב אברהם יצחק הכהן קוק, *אורות הקודש* (מוסד הרב קוק, ירושלים תשמ"ה), כרך א' חלק א' חכמת הקודש, סדר א' חכמת האמת הכוללת, פרק א' חכמת הקודש הפועלת עמ' א': "וטעם הדבר הוא, כי כל עניני הקודש ממקור חיי החיים הם באים, מיסוד החיים המהוה את הכל, ויש בכח התוכן המקודש להוות המון ברואים לאין תכלית, לנטוע שמים וליסד ארץ, וקל וחומר להטביע צורה חדשה ומבולטת על הנפש ההוגה. וכל המדעים של חול אין בהם זה הכח, כי הם אינם מחדשים ומחוללים חדשות מצד עצמם, אלא הם מציירים ומציגים לפני ההשקפה השכלית את מה שהוא נמצא במציאות, ועל כן אינם יכולים גם לעשות את ההוגה בהם לבריה חדשה, לעקור אותו מעצמיות תכונותיו הרעות, ולהעמידו במצב של **מציאות חדשה**, טהורה וחייה באור החיים האמתיים, העומדים לעדי עדי" (אורות הקודש ח"א עמ' א). מצוטט לקמן.

³² ספר הזהר, כרך ג' ספר במדבר פרשת פנחס דף רכ"א עמוד ב': "אמר רבי אבא אדכרנא מלה חדא דשמענא מבוצינא קדישא דשמע משמיה דרבי אליעזר, יומא חד אתא לקמיה חד חכים גוי א"ל סבא סבא תלת בעיין בעינא למתבע מנד... ותו דאתון אמרין דאתון קרבין למלכא עלאה יתיר מכל שאר עמין מאן דמתקריב למלכא איהו חדי (יתיר) תדיר בלא צערא בלא דחילו ובלא דחיקו, והא אתון בצערא ובדחיקא וביגונא תדיר יתיר מכל בני עלמא ואנן לא אתקריב לן צערא ודחיקא ויגונא כלל, אנן קריבין למלכא עלאה ואתון רחיקין מניה ועל דא אית לכו צערא ודחיקא אבלא ויגונא מה דלא אית לן... שאלתא אחרא דודאי אנן קרבין למלכא עלאה יתיר מכל שאר עמין ודאי הכי הוא דישראל עבד לון קודשא בריך הוא לבא דכל עלמא, והכי אינון ישראל בין שאר עמין כלבא בין שייפין כמה דשייפין לא יכלי למיקם בעלמא אפילו רגעא חדא בלא לבא הכי עמין כלהו לא יכלין למיקם בעלמא בלא ישראל ואוף הכי ירושלם בגו שאר ארעאן כלבא בגו שייפין ועל דא איהי באמצעינא דכולי עלמא כלבא גו שייפין וישראל מתנהגן גו שאר עמין כגוונא דלבא גו שייפין, לבא איהו רכיך וחלש ואיהו קיומא דכל שייפין לא ידע מצערא ועקא ויגונא כלל אלא לבא דביה קיומא דביה סוכלתנו, שאר שייפין לא אתקריב בהו כלל דהא לית בהו קיומא ולא ידעין מדי, כל שאר שייפין לא קריבין למלכא דאיהו חכמתא וסוכלתנו דשריא במוחא אלא לבא, ושאר שייפין רחיקין מניה ולא ידעין מניה כלל, כך ישראל למלכא קדישא קרבין ושאר עמין רחיקין מניה". תרגום: "אמר רבי אבא וכו': נזכרתי דבר אחד ששמעתי ממאור הקדוש, (ר"ש), ששמע משמו של רבי אליעזר. יום אחד בא חכם אחד גוי, אמר לו זקן זקן, ג' שאלות אני רוצה לשאול ממך... ועוד, אתם אומרים שאתם קרבים למלך העליון יותר מכל שאר העמים, מי שמקורב אל המלך, הוא שמח תמיד בלא צער, בלא יראה בלא צרות. והרי אתם (נמצאים) תמיד בצער ובצרות וביגון יותר מכל בני העולם. ואנו, לא קרב אלינו צער וצרה ויגון כלל, הרי שאנו קרבים למלך העליון, ואתם רחוקים ממנו, ועל כן יש לכם צער וצרה ואבל ויגון, מה שאין לנו... השאלה השניה (ששאל אותו הגוי, הוא כך. כי) ודאי אנו קרבים אל מלך העליון יותר מכל שאר העמים. ודאי כך הוא, שישראל עשה אותם הקדוש ברוך הוא, לב של כל העולם. וכך הם ישראל בין שאר האומות, כמו לב בין האברים, וכמו שאברי הגוף לא יכלו להתקיים בעולם אפילו רגע אחד בלי הלב, כך כל העמים אינם יכולים להתקיים בעולם בלא ישראל. וגם ירושלים היא כך בין שאר הארצות כמו לב בין האברים. ועל כן היא באמצע של כל העולם, כלב שהוא באמצע האברים. וישראל מונהגים תוך שאר העמי, כמו הלב בתוך האברים. הלב הוא רך וחלש והוא קיום של כל האברים, (וכל האברים) אינם יודעים מצער ויגון כלל, אלא הלב,

ישראל שולחים מוסריות ורוחניות לכל העולם³³. בנוסף להשפעה המוסרית והרוחנית, ישנה גם השפעה חומרית; אי אפשר למנות כמה יהודים השפיעו על העולם בתגליותיהם המדעיות, ברעיונותיהם הפילוסופיים, הסוציולוגיים והפסיכולוגיים.

שבו הקיום, ובו התבונה. שאר האברים, (אין הצער והיגון) קרבים אליהם כלל, כי אין בהם קיום, ואינם יודעים כלום. כל שאר האברים אינם קרבים אל המלך, שהוא החכמה והתבונה, השורים במוח, אלא לב, ושאר אברים רחוקים ממנו, ואינם יודעים ממנו כלל. כך ישראל קרבים אל המלך הקדוש, ושאר העמים רחוקים ממנו". (מתורגם מארמית ע"י הרב יהודה ליב הלוי אשלג, *ספר הזהר עם פירוש הסולם* (לונדון תשל"ה), פרשת פנחס אות קנ"ב חלק ט"ו כרך ח'). ראה: רבי יהודה הלוי, *ספר הכוזרי* (מהדורת אבן תבון), מאמר ב' אות ל"ה-מ"ד: "לה. אמר הכוזרי: ואיך יהיה זה משל לישראל והוא אמר: "אכן חלינו הוא נשא" וישראל לא מצא אותם מה שמצאם כי אם בעונותם. לו. אמר החבר: ישראל באומות כלב באברים, הוא רב חלאים מכלם ורב בריאות מכלם. לז. אמר הכוזרי: הוסיף לי עוד ביאור. לח. אמר החבר: שהוא בחלאים מתמידים, הפוגעים אותו בכל עת, מדאגות ויגונות ופחד ונטירה ושנאה ואהבה וסכנות, ומזגו עם העתים בהפוך ובשנוי מתוספת ומגרעת הנשימה מבלעדי המאכלים הרעים והמשתה הרע והתנועות והטרחים והשינה והקיצה, כלם פועלים בו, וזולתו מן האברים במנוחה. לט. אמר הכוזרי: כבר נתבאר לי איך הוא רב חלאים מכל האברים, ואיך הוא רב בריאות מכלם. מ. אמר החבר: היתכן שתתעכב בו ליחה שתעשה בו מורסא או סרטן או תבלול או חבורה או בטול ההרגשה או רפיון, כאשר יתכן בשאר האברים? מא. אמר הכוזרי: זה לא יתכן, כי ביותר מעט מזה יהיה המות, ושהלב בזוכך הרגשתו מפני זכות דמו ורב כחו הוא מרגיש בדבר המועט שיפגעהו ודוחה אותו מעליו בעוד שתשאר בו יכולת לדחות, וזולתו איננו מרגיש בהרגשתו ומתעכבת בו הליחה עד שיעשו ממנה החלאים. מב. אמר החבר: אי"כ שערו והרגשתו הם מביאים עליו רב החלאים, והם הסבה לדחותם מעליו בהתחלת פגיעתם קודם שיתישבו. מג. אמר הכוזרי: כן הוא. מד. אמר החבר: וכן הענין האלהי ממנו כמעלת הנפש מן הלב, ועל כן אמר: (עמוס ג' ב') "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם", ואלה הם החלאים, אבל הבריאות מה שאמרו רבותינו: "מוחל לעונות עמו, מעביר ראשון ראשון", כי איננו מניח עונותינו להתעכב עלינו ויהיו גורמים לאבדנו לגמרי, כאשר עשה להאמורי שאמר עליו: (בראשית ט"ו ט"ז) "כי לא שלם עון האמורי עד הנה", והניחו עד שהתחזק חולי עונותיו והמית אותו. וכאשר הלב משרשו ועצמו זך שוה המזג דבקה בו הנפש החיה, כן ישראל מצד שרשם ועצמם, וכאשר ישיג הלב משאר האברים חליים מתאוות הכבוד והאצטומכא והביצים מרוע מזגם, כן ישראל ישיגום החלאים מהתדמותם בגוים, וכמו שאמר: (תהלים ק"ו ל"ה) "ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם". ואל יהי רחוק בעיניך שיאמר בכמות זה: "אכן חלינו הוא נשא, ואנחנו בצרה והעולם במנוחה והצרות המוצאות אותנו סבה לתקנת תורתנו ובור הבר ממנו ויציאת הסיגים מתוכנו, ובבורנו ותקוננו ידבק הענין האלהי בעולם, כמו שידעת כי היסודות נהיו להיות מהם המוצאים ואח"כ הצמח ואח"כ החיים ואח"כ האדם ואח"כ סגולת האדם, והכל נהיה בעבור הסגולה ההיא להדבק בה הענין האלהי, והסגולה ההיא בעבור סגולת הסגולה, כמו הנביאים והחסידים. ועל זה הדרך נסדר מאמר האומר: "תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך", ואחר כך "תן כבוד לעמך" ואחר כך "צדיקים יראו וישמחו", מפני שהם סגולת הסגולה".

³³ ראה: הרב חיים מוולוז'ין, *נפש החיים* (בני ברק תשמ"ט), שער א' פרק ג'-ד' עמ' ד'-י"א: "כן בדמיון זה, כביכול, ברא הוא יתברך את האדם, והשליטו על רבי רבון כחות ועולמות אין מספר, ומסרם בידו, שיהא הוא המדבר רהמנהיג אותם, על פי כל פרטי תנועות מעשיו, ודבוריו, ומחשבותיו, וכל סדרי הנהגותיו, הן לטוב או להפך ח"ו. כי במעשיו ודבוריו ומחשבותיו הטובים, הוא מקים ונותן כח בכמה כחות ועולמות עליונים הקדושים, ומוסיף בהם קדשה ואור, כמו שכתוב (ישעיה נ"א, ט"ז) "ואשים דברי בפיך וגוי לנטע שמים וליסוד ארץ", וכמאמרם ז"ל (ברכות סד, א) אל תקרא בניך אלא בוניך, כי

מכל תחומי הסגולה, התחום החמישי (שעם ישראל יכולים להשפיע על כל העולם) – הוא התחום האבסטרקטי ביותר, ולכן יש צורך להרחיב את היריעה ולהסביר איך ההשפעה עובדת.

חלק ג: סגולת ישראל היוצרת

ז. סגולת ישראל היוצרת

מרן הרב קוק זצ"ל כותב באורות הקודש (ח"ג עמ' סז):

"ההבדל העצמי שבין ישראל לעמים בשורש נשמתם הוא ששכל האדם בכללו, שאיננו כי אם שכל מצייר, מציג ברוחו את המצוי, ומגלם אותו במעשיו וכו' אבל סגולה אלקית של שכל יוצר, זאת היא הפליאה של סגולת ישראל, שהיא מבדלת אותו מן העמים כולם בעליוניות כזאת, שכל הבדל סוגי לא ידמה לו וכו' נשמת ישראל נשמה יוצרת היא, לא רק מציירת, נשמה אלקית אשר אור אלקים חי בקרבה, "אַלְקִים אֲתֶם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כְּלָכֶם" (תהלים פב, ו) "בְּנִים אֲתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים יד, א)".

שאלה: מהו שכל מצייר ויוצר? ומהו ההבדל ביניהם?

תשובה: כאשר אדם יושב ומצייר את הנוף באופק, האם יצר יצירה חדשה אשר לא הייתה במציאות? כמוכן שלא, האדם רק **העתיק** את הנוף על בד הקנבוס בעזרת מכחול

המה המסדרים עולמות העליונים, כבונה המסדר בנינו, ונותנים בהם רב כח. ובהפוך ח"ו, על ידי מעשייו או דבוריו ומחשבותיו אשר לא טובים, הוא מהרס ר"ל כמה כחות, ועולמות עליונים הקדושים, לאין ערך ושעור, כמו שנאמר (שם מ"ט, י"ז) "מהרסיך ומחריביך ממך יצאוי", או מחשיך, או מקטין אורם וקדשתם ח"ו, ומוסיף כח לעמת זה במדורות הטמאה ר"ל. זהו "ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם וגוי" (בראשית א, כ"ז), כי בצלם אלקים עשה" וגוי" (שם ט, ו) שכמו שהוא יתברך שמו, הוא האלקים, בעל הכחות הנמצאים בכל העולמות כלם, ומסדרם ומנהיגם כל רגע כרצונו, כן השליט רצונו יתברך את האדם שיהא הוא הפותח והסוגר של כמה אלפי רבואות כחות ועולמות, על פי כל פרטי סדרי הנהגותיו בכל עניניו בכל עת ורגע ממש, כפי שרשו העליון של מעשיו ודוריו ומחשבותיו, כאלו הוא גם כן הבעל כח שלהם כביכול. ואמרו ז"ל באיכה רבתי (בפסוק א, ו, וילכו בלא כח גוי) רבי עקיבא בשם ריב"ס אומר בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מוסיפין כח בגבורה של מעלה, כמה דאת אמרת "באלקים נעשה חיל" (תהלים ס, י"ד), ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, כביכול מתישין כח גדול של מעלה, דכתיב (דברים ל"ב, י"ח) "צור ילדתך תשי" וגוי...וזאת תורת האדם, כל איש ישראל, אל יאמר בלבו ח"ו, כי מה אני ומה כחי לפעל במעשי השפלים שום ענין בעולם. אמנם יבין וידע ויקבע במחשבות לבו, שכל פרטי מעשיו ודבוריו ומחשבותיו כל עת ורגע, לא אתאבידו ח"ו, ומה רבו מעשיו ומאד גדלו ורמו, שכל אחת, עולה כפי שרשה, לפעל פעלתה בגבהי מרומים, בעולמות וצחצחות האורות העליונים". ראה: הרב אברהם יצחק הכהן קוק, *אורות הקודש* (מוסד הרב קוק, ירושלים תשנ"ד), כרך ג': חלק שני מוסר הקודש, סדר שלישי פרק מ"ה סגולת ישראל היוצרת, עמ' ס"ז-ס"ט. מצוטט בגוף המאמר.

וצבעים. כך אומות העולם יכולות להשפיע רק על **עולם הטבע**, להוסיף ולגרוע בלבד ללא יצירה חדשה.

לעומתן, עם ישראל שייכים לעולם **העל-טבעי** (יסוד נפוץ בכתבי המהר"ל: תפארת ישראל א; דרוש לשבת תשובה פב וכו') ולכן עם ישראל יכולים ליצור ולהשפיע על העולמות העליונים. הכיצד? ר' חיים מוולאזין כותב בספרו נפש החיים (ש"א, פ"ד בהגה"ה) על המשנה באבות (ב, א):

"דע מה למעלה ממך" – "רוצה לומר, אם כי אינך רואה בעיניך הענינים הנוראים הנעשים ממעשיך, אבל תדע נאמנה, כי כל מה שנעשה בעולמות העליונים גבוהי גבוהים, **הכל ממך הוא**, על פי מעשיך לאן נוטים, על פיהם יצאו ויבואו".

לכל מחשבה, דיבור ומעשה של כל אדם מישראל יש תוצאות כבירות ממדים הן לטוב והן לרע אשר לא ניתן כלל לשערן (נפה"ח ש"א פ"ג-ד; רמח"ל דרך ה' חלק ב פ"ד, ט) וזוהי פעולתה של סגולת ישראל **היוצרת**.

שאלה: הוזכר לעיל שהתורה מוציאה מן הכח אל הפועל את סגולת ישראל, אך צריך להבין מדוע דווקא התורה גורמת לסגולת ישראל לפרוץ החוצה במעשי יצירה?

ה. חכמת הקודש הפועלת

בכותרת זו מרן הרב קוק זצ"ל פותח את אורות הקודש. ושם כותב שההבדל התהומי בין התורה (חכמת הקודש) לבין חכמות אחרות "בזה, שהיא מהפכת את הרצון והתכונה הנפשית של לומדיה לקרבם לאותה רוממות שהיא בעצמה מתעצמת בה. מה שאין כן כל החכמות העולמיות, אף על פי שהן מציירות ענינים נשגבים יפים ואציליים, אין להן אותה **התכונה המפעלית** להמשיך את המהות העצמית של ההוגה בהן אל ערכן, ובאמת אין לה יחס כלל ליתר הכחות והעצמיות של האדם, חוץ מכחו המדעי לבד"³⁴ ולכן במובן זה צדק אותו פילוסוף שהרצה על אתיקה ומוסר אך התנהג באי מוסריות בחייו האישיים, בטענה שאין קשר בין לימוד מדעי המוסר בתור חכמה שכלית תיאורטית לבין

³⁴ השווה: עין איה ברכות ח"ב פרק שביעי אות ד (דף מה, א) עמ' 202-203: "נראה באשר תכלית תורת ה' התמימה ותועלתה בישראל תצא משתי אלה: (התועלת הראשונה): מיסוד הסגולה והקדושה שיש בתורת ה' שתרום את כל נפש הנהנה לאורה להיות קרוב אל הקדושה והמאור האלקי, לא לבד לפי עצם הידיעה הנקנית, כי אם בסגולת הדר קדושתה תקנה לבב הדברים וההוגים בה לרומם אותה במעלה עליונה, כסגולת העוסק בתורה לשמה שמגדלתו ומרוממתו על כל המעשים, שהוא בעוצם קדושתה. והגדולה והרוממות הזאת הבאה מקדושת סגולת אלקיותה של תוה"ק מצד שהיא תורת ה' ודבר פיו, תקנה כל נפש לפי ערכה בעסק תורתנו הק'. (והתועלת השנייה בא מצד הידיעה, שידיעת התורה תלמד לאדם, ליחיד ולציבור, נתיב יושר ללכת בדרך חיי עולם וחיים טובים ומאשרים ג"כ בעוה"ז" – אין לתועלת השנייה קשר ישיר עם הנידון דידן "חכמת הקודש הפועלת" – נ.ק.). השווה: מדבר שור הדרוש השביעי עמ' סג': "לענין הסגולה שהתורה פועלת על האדם הרי הוא ענין סגולי, שבא על ידי המשכת הקדושה...".

הפנמת הנלמד בחיים המעשיים. משום שאין החכמות האחרות יכולות "לעשות את ההוגה בהם לבריה חדשה, לעקור מעצמיות תכונותיו הרעות" (אורות הקודש שם).

שאלה: מה נשתנה התורה מכל החכמות האחרות שהיא מטביעה "צורה חדשה ומבולטת על הנפש ההוגה"?

תשובה:

"וטעם הדבר הוא, כי כל עניני הקודש ממקור חיי החיים הם באים, מיסוד החיים המהוה את הכל, ויש בכח התוכן המקודש להוות המון ברואים לאין תכלית, לנטוע שמים וליסד ארץ, וקל וחומר להטביע צורה חדשה ומבולטת על הנפש ההוגה. וכל המדעים של חול אין בהם זה הכת, כי הם אינם מחדשים ומחוללים חדשות מצד עצמם, אלא הם מציירים ומציגים לפני ההשקפה השכלית את מה שהוא נמצא במציאות, ועל כן אינם יכולים גם לעשות את ההוגה בהם לבריה חדשה, לעקור אותו מעצמיות תכונותיו הרעות, ולהעמידו במצב של **מציאות חדשה**, טהורה וחיה באור החיים האמתיים, העומדים לעדי עד" (אורות הקודש ח"א עמ' א).

ומאחר והתורה היא כולה שמותיו של הקב"ה³⁵ וכן נאמר (שבת קה, א): "אנכי ה' אלקיך" – אנכי נוטריקון אנא נפשי כתבית יהבית" לכן מטבעה יכולה היא ליצור "התורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה" (ב"ר א, ב), לכן תבוא התורה שהיא יוצרת ותפעיל את סגולת ישראל ויחדיו ניתן לנטוע שמיים וליסוד ארץ כדברי הקדמת הזוהר (ד, ב):

"רבי שמעון פתח "ואשים דברי בפיך", כמה יש לו לאדם לעמול יום ולילה כי הקב"ה מקשיב לקולות של העוסקים בתורה ובכל מילה שמתחדשת בתורה על ידי אותו העוסק בתורה עושה רקיע אחד...ולאמר לציון עמי אתה וכו' אל תקרא עמי אלא עמי להיות שְׁתָּף עָמִי, מה אני עשיתי שמיים וארץ בדברי וכו' אף אתה כן, אשרי הם העמלים בתורה".

שאלה: מהי ההשפעה של הסגולה על כל העולם?

ט. השפעת הסגולה על העולם

מִרְן הֵרַב קוֹק זצ"ל כותב בספר אורות הקודש (ח"ב עמ' שנא) בפרק "השפעת האדם בעולם":

"כשאנחנו אומרים, שהאדם לא לבד שהוא מושפע מהעולם כולו, אלא הוא משפיע עליו והשפעתו היא השפעה כבירה עצמית, כללית ורוחנית חיובית,

³⁵ ראה הקדמת הרמב"ן לפירושו על התורה (מוסד הרב קוק ירושלים תשכ"ב) עמ' ו'. הרב חיים דב שעוועל ציין בהערותיו שמקורו של הרמב"ן הוא בזהר יתרו פ"ז, א: "אורייתא כלא שמא קדישא היא, דלית לך מלה באורייתא דלא כליל בשמא קדישא".

כלומר לא רק אותה ההשפעה החלקית, שאנו רואים שהאדם מכריח כחות הטבע להשתמש לרצונו, הקיטור, האש, המים, החשמל, וכאלה עושים דברו...הכל מוליך אותנו למקום אחד, **שלא יש³⁶ נשמה בודדת, גרגרית, גדועה, בהויה כולה, אלא הכל מחובר משורג וארוג**."

שאלה: מהי ההשפעה הכבירה אשר עליה מדבר מרן הרב זצ"ל?

תשובה: מרן הרב קוק זצ"ל כותב באגרת ש"א:

"כי זה פשוט הוא שגם הירוד שבאנשים אם יציעו לפניו שיכול הוא בכל עת לעשות חסד על כל העולם כולו, הכולל בתוכו כל כך הויות (מציאויות) עד אין תכלית, יתעורר בשמחה ובגבורה לעשות טוב, וכל העצלות והרפיון אינו בא כי אם מחוסר אמנה בגודל הטוב שעושים ממש עם כל היקום בעסק התורה, המצוות, העבודה וזכיכות המדות וכו' **והצדיק מוסיף על ידינו אומץ בעבודתו, והרשע מתמתקת רשעותו באיזה מדה, והרהורי תשובה באים לו, ואפילו הבהמות והחיות מתבסמות לפי ערכן, ואפילו היצורים הנוטים להזיק ולהחריב מתעדנים ומזדככים, מזיו הקדושה הנוספת על ידי נשמה אחת השמה לב באמת על הכלל כולו וכו'" (אגרות הרא"ה א' אג' ש"א).**

שאלה: היאך האדם יכול להשפיע על כל העולם על ידי מעשיו הפרטיים?

י. האחדות הרוחנית

מרן הרב קוק זצ"ל כותב שיש מושג בשם "האחדות הרוחנית, דהיינו להשכיל שאור הנשמה של כל יחיד הוא מקושר עם הנשמה של כל ההויה כולה וכו'" (אגרות שם). כלומר כל המציאויות בעולם קשורות ומחוברות יחדיו; השמש, הירח, רגבי העפר, בעלי חיים למיניהם, ובני אדם "הכל מוליך אותנו למקום אחד, **שלא יש נשמה בודדת, גרגרית, גדועה, בהויה כולה, אלא הכל מחובר משורג וארוג**" (אורות הקודש ח"ב עמ' שנא).

אך האדם יכול להשפיע על הכל:

"ואמנם רצה הרצון העליון שתהיה יד האדם מגעת לכל הענינים הרבים האלה – שכולם מתנועעים מתנועותיו ומעשיו של האדם. והרי אלה כונניות גדולות כאורגולין הזה (שעון) שאופניו פוגשות זו בזו, ואופן קטן מנועע אופנים גדולים ורבים – כך קשר האדון ב"ה כל בריאותיו קשרים גדולים, והכל קשר באדם, להיות הוא מנועע במעשיו, וכל השאר מתנועעים ממנו.

³⁶ כאשר מרן הרב זצ"ל משתמש בביטוי "לא יש" מתכוון הוא להדגיש שלא ייתכן מציאות כזו כלל וכלל בעולם.

והנה כסה הכל במכסה העור ובשר הגשמי הזה, שאין נראה אלא השטח הגופני הזה; אך באמת דברים בגו – כונניות גדולות שברא הקב"ה בעולמו לצורך הענין הזה כולו למעשיו ועבודתו, לעילוי ולתוספת קדושתו או לירידתו ופחיתותו ח"ו, וכל מצביו הרבים; וזה רק על ידי הנשמה בכל חלקיה ושרשיה אשר כלל בגופו וכו" (רמח"ל דעת תבונות סי' קכד).

כל חלקי העולם מחוברים יחדיו כגלגלי שיניים, וכאשר האדם מותח את הקפיץ; הגלגל הקטן מסובב את שארה הגלגלים היותר גדולים וכך השעון פועל. כך כל מעשה שהאדם עושה יכול הוא להשפיע על כל העולם.

משל למה הדבר דומה? לרשת האינטרנט. מהו אינטרנט? רשת של מליוני מחשבים הפרושים בכל רחבי תבל המחוברים יחדיו במארג אחד. אם אדם בקצה אחד של העולם ישלח "וירוס" בדואר אלקטרוני ממחשבו הפרטי – יכול הוא להזיק לכל המחשבים כולם, משום שכולם מחוברים יחדיו.

יסוד זה שהאדם משפיע על ידי מעשיו על כל הבריאה כתוב במדרש (ויקרא רבה ד,

ו):

"תני רשב"י משל לבני אדם שהיו יושבין בספינה. נטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו. אמרו לו חבריו מה אתה יושב ועושה?! אמר להם מה אכפת לכם? לא תחתני אני קודח? אמרו לו שהמים עולין ומציפין עלינו את הספינה".

כך אם אדם מישראל חוטא לא רק מזיק הוא לעצמו אלא לכלל האומה והאנושות כולה, שהרי כולנו בספינה אחת.

וכן נאמר במסכת קידושין (מ, ב; ע"י רמב"ם הל' תשובה פ"ג, ה"ד)³⁷:

"ר' אלעזר בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות. עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר "וחוטא אחד כו" בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה".

הרמב"ם (הל' תשובה שם) מוסיף:

"זה הוא שנאמר "וצדיק יסוד עולם" זה שצדק עצמו הכריע את כל העולם והצילו".

אמנם לא ניתן לראות בעיני בשר את האחדות הרוחנית העוטפת את כל הבריאה, אך "אשר עבור זה האיר ה' את עינינו בדברי קדושי עליון בעלי קבלת האמת, אשר הרחיבו

³⁷ השווה: כוכבי אור מאת הרב יצחק בלאזער זצ"ל פרק מ"ח "כח מעשיו של אדם". השווה: קובץ מאמרים מאת הרב אלחנן בונם וסרמן הי"ד זצ"ל עמ' מ"א: מאמר: "מצוות שבין אדם למקום".

המשכיות (ע"י רמב"ם בהקדמתו מורה נבוכים) להודיע את גודל יקרת העבודה ואיך מעלים על ידה את כללות ההויה (המצואות) וכל פרטיה" (אגרות שם) מרן הרב קוק זצ"ל ממשיך וכותב (אגרות שם) שהדרך היחידה להבין את האחדות הרוחנית וכיצד כל פעולה של האדם משפיעה על כל העולם, היא להעמיק ולחקור זאת בשכל "אמנם צריך הדבר להתקרב אל הציור השכלי, כדי שיהיה הזירוז אמיץ והשמחה מבוססת".

לפיכך עלינו לדעת ש"בידינו הוא להוסיף אור בנשמה שלנו על ידי התורה החכמה, המצות, העבודה, והמדות הטובות, בכל עת ורגע שאנו מוסיפים אור בנשמתנו, אם רק נשים דעתנו שלא על עצמנו בלבד אנחנו חשים כי אם על כל ההויה (המצואות), כי "כל פעל ה' למענהו", מוסיפים אנו השלמה וחיים בכל" (אגרות שם).

יא. האחריות המוסרית

מרן הרב קוק זצ"ל כותב שיש לידע ולהבין שלסגולת ישראל היוצרת, יש השלכות מוסריות, ולכן הרב זצ"ל קרא לפרק העוסק בכך "המוסר הישראלי הפועל" (אוה"ק ח"ג עמ' סה). מהן ההשלכות המוסריות? מאחר והאדם מישראל יכול על ידי כל מעשה ומעשה להשפיע על כל העולם כולו הן לחיוב והן לשלילה, עליו לדעת שמוטלת על כתפיו אחריות מוסרית כבירה על כל העולם כולו. לפיכך, מכח הידיעה על השפעת מעשיו "האדם צריך להחלץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות, הממלאות את כל מהותו, עד שכל רעיונותיו טובים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזהו מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ ליסורים גשמיים ורוחניים, המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו, ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, לכללות העולם, לאדם, לכללות ישראל, לכל היקום. ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה" (אורות הקודש ח"ג עמ' קמז). אם כן עלינו ללמוד לחיות לצורך הכלל ולפתח כל כשרון הגלום בתוכנו כדי להועיל לכלל.

וכך כותב רבי שמעון שקאפ זצ"ל בהקדמתו לשערי יושר:

"כל יסוד ושורש מגמת תכלית חיינו, שיהיו כל עבודתנו ועמלנו תמיד מוקדשים לטובת הכלל, שלא נשתמש בשום מעשה ותנועה, הנאה ותענוג שלא יהיה בזה איזה ענין לטובת זולתנו, וכמובן בכל הקדשות שהוא התיחדות למטרה נכבדה, והנה כשהאדם מישר הליכותיו ושואף שתמיד יהיו דרכי חיי מוקדשים להכלל, אז כל מה שעושה גם לעצמו להבראת גופו ונפשו הוא מתיחס גם כן אל מצות קדושה שעל ידי זה יטיב גם לרבים, שבטובתו לעצמו הוא מטיב עם הרבים הצריכים לו"³⁸.

³⁸ וכך הדריכנו הרמב"ם (הלכות דעות פ"ג, ה"ב-ג) "צריך האדם שיכוון לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד, ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר... ישים על לבו שיהא גופו שלם

ובהמשך כותב רבי שמעון שקופ זצ"ל:

"על האדם לברר את "איכותו של ה"אני" שלו, כי בזה יומדד מעלת כל האדם לפי מדרגתו; האיש הגס והשפל כל ה"אני" שלו מצומצם רק בחמרו וגופו. למעלה ממנו מי שמרגיש ש"אני" שלו הוא מורכב מגוף ונפש, ולמעלה מזה מי שמכניס לה"אני" שלו בני ביתו ומשפחתו, והאיש ההולך על פי דרכי התורה, ה"אני" שלו כולל את כל עם ישראל, שבאמת כל איש ישראל הוא רק כאבר מגוף האומה הישראלית, ועוד יש בזה מעלות של האיש השלם ראוי להשריש בנפשו להרגיש בנפשו להרגיש שכל העולמות כולם הוא ה"אני" שלו, והוא בעצמו רק כאבר בתוך הבריאה כולה, ואז גם רגש עצמו עוזר לו לאהוב את כל עם ישראל, ואת כל הבריאה כולה".

ויסוד זה כותב מרן הרב קוק זצ"ל (אורות הקודש ח"ב עמ' תמד):

"יש שהוא שר שירת נפשו, ובנפשו הוא מוצא את הכל, את מלא הסיפוק הרוחני במילואו. ויש שהוא שר שירת האומה וכו' והוא מתדבק באהבה עדינה עם כללותה של כנסת ישראל, ועמה הוא שר את שיריה וכו'. ויש אשר עוד תתרחב נפשו עד שיוצא ומתפשט מעל גבול ישראל, לשיר את שירת האדם וכו'. ויש אשר עוד מזה למעלה ברוחב יתנשא, עד שמתאחד עם כל היקום כולו, עם כל הבריות, ועם כל העולמים, ועם כולם הוא אומר שירה וכו'".

יב. האומץ להכריז על הסגולה

מרן הרב קוק זצ"ל כותב באורות הקודש (ח"ג עמ' סה) בפרק "המוסר הישראלי הפועל": "ההתגלות על דבר גודל ערכו של האדם על השפעתו הגדולה בשפעת החיים שלו, בגודל רוחו, ברצונו והופעת שכלו על ההויה, על כל היש, זאת היא חטיבה מיוחדת לישראל. רחוק רחוק מאד הוא העולם כולו מהכרה זו. הכל חושבים, שהאדם ביחש להמציאות הוא רק פסיבי, מושפע ולא משפיע. אבל הקטנה זו אין לה כל ערך באמת"

וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב, וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל, נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבועל, מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה', ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא, ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים, והוא שאמר שלמה בחכמתו "בְּכָל דְּרָכַיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִיָּשֶׁר אֶרְצְחֶיךָ" (משלי ג, ו) ועיין שו"ע או"ח סי' רלא; שלי"ה חלק ג תורה שבכתב "ואתחנן" עמ' קעה; עיי רמב"ם הלי' תשובה פרק י וכן רמח"ל מסילת ישרים פרק יט חלקי החסידות.

ולכן אין אומות העולם יכולות להבין מהי סגולת ישראל היוצרת "עד עת קץ לא יעמוד שום עם ולשון על רז מופלא זה, של ההבדל העצמי שבין ישראל לעמים כולם, בין נשמת האדם לגוית האדם...נשמת ישראל נשמה יוצרת היא, לא רק מציירת, נשמה אלקית אשר אור אלקים חי בקרבה, "אלקים אתם ובני עליון כולכם", "בנים אתם לה' אלקיכם". נשמת כל העמים היא רק מציירת, מסדרת, אוצרת ומנתחת וכו'". אך בעתיד לבוא יבינו ויכירו זאת הגויים: "וכי יגלה אור ה', ומהר ציון אור חדש יאיר על אפסי ארץ, יבינו כל הגויים, כי לא יתכן להדמות לבני אל חי, **בסגולתם העצמית**. אבל אושר גדול יהיה אז לאנושיות עד כמה שתוכל לחקות את אור עולם זה וכו'" (אוה"ק ח"ג עמ' סח-ט).

אך עד עת קץ על עם ישראל לקום ולעמוד באומץ בידיעה ברורה שאנו נבחרנו מכל העמים ועלינו מוטלת האחריות המוסרית לדאוג לכל העולם על ידי מעשינו. ולכן "טעות יסודית היא החזרה מכל היתרון שלנו, החדלון מההכרה של "אתה בחרתנו". לא רק משנים אנחנו מכל העמים, משנים ונבדלים בחיים היסטוריים מציניים, שאין דגמתם בכל עם ולאום, כי אם מעלים וגדולים מאוד מכל עם. אם נדע את גדלתנו אז אנו יודעים את עצמנו, ואם נשכח את גדלנו אנו שוכחים את עצמנו, ועם שישכח את עצמו בודאי קטן ושפל. רק בשכחת עצמנו הננו נשארים קטנים ושפלים, ושכחת עצמנו היא שכחת גדלתנו נשמתנו מקפת עולם ומלואו" (אורות, אורות התחיה ה עמ' נה).

שאלה: מדוע "נשמתנו מקפת עולם ומלואו"?

תשובה: הרב חיים פרידלנדר זצ"ל מסביר את דברי הרמח"ל בדעת תבונות (סי' קכד) שהובאו לעיל (פסקה ח) והסבר זה יתיר את השאלה: "הנשמה היא קשורה בקשרים גדולים עם כל חלקי הבריאה, כי כל הבריאה נבראה עבורה ולשימושה. היא המנועעת את כל המכונה המסובכת והנפלאה הזאת, ובעלייתה היא מעלה את כל הבריאה וכן להפך ח"ו". אי"כ נמצאנו למדים שיש בכח הנשמה האלוקית של עם ישראל להשפיע על כל העולם כולו משום ש"נשמתנו מקפת עולם ומלואו" כדברי הרב קוק זצ"ל (אורות, אורות התחיה ש).

מרון הרב קוק זצ"ל ממשיך וכותב (אורות ש): "כח היצירה שלנו מטביע את הרוחניות היותר עליונה, כחמר ראלי מעשי וכו'" כח היצירה של עם ישראל אינו דבר תיאורטי מיסטי, אין אנו עוסקים בתיאוריה או מיסטיקה, אלא בתורת חיים אשר מקיפה את כל החיים. לכל סוגיות היהדות יש נפקא מינות מעשיות והוא הדין בסגולת ישראל היוצרת, כח היצירה הוא מעשי בהחלט כתיאור מרון הרב קוק זצ"ל באגרת ש"א אשר יסוד זה מובא בגמרא (קידושין מ, ב) ונפסק להלכה על ידי הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד).

ואין לנו לחשוש כלל מה יגידו הגויים ומה יעשו כאשר אנו נתהלך בדרכנו אנו על פי ייעודנו, ועל פי תרבותינו הישראלית האותנטית שהיא התורה והמצוות, שרק היא לבדה יכולה להפעיל את סגולתנו ולהשפיע על ידה על כל העולם כולו משום ש"כשאנו אומרים, שהאדם בהתעלותו, כשרואים ששם ה' נקרא עליו, יראים ממנו, שבעלי חיים וכחות

הטבע מוכנים לעבדו, עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך, כשבני אדם פראים חזקי מצח נכנעים מפני הוד אצילות שבנשמה מלאה חכמת אלקים, וכבוד מוסרי שדי ויראת שמים וכו' (אורות הקודש ח"ב עמ' שנא). לכן אין לחשוש מתגובת אומות העולם להכרזתנו בגלוי שאנו העם הנבחר ולהתנהג בהתאם לכך הן מבחינה מוסרית והן מבחינת ייעודנו לקרב את כל העולם לאלוקים על ידי קיום תורה ומצוות המפעילות את הסגולה האלוקית הגנוזה בכולנו.

סוף דבר: יש לנו את כל התכונות הנדרשות כדי להפוך את העולם למקום יותר טוב. אך עלינו לממש את התכונות המיוחדות שלנו בחיים הפרטיים והחברתיים ואז אומות העולם ירצו לקבל מאתנו הדרכה מוסרית ורוחנית³⁹.

חלק ד: ההשלכות המעשיות לימינו

יג. "טב מלגאו וביש מלבר"

שאלה: שאלה זו מתחלקת לשניים:

1 הוכחנו לעיל שקיום התורה והמצוות מפעיל את הסגולה ומוציאה מן הכח אל הפועל. אולם, אנו מוצאים בתולדות עם ישראל, דורות שקיימו תורה ומצוות אבל לא התגלתה הסגולה שבקרבם. אי"כ איך אפשר לטעון שעם ישראל הוא עם סגולה כאשר קיום התורה והמצוות לא מניב את "פירות הסגולה"?

2 בנוסף לכך, אנו מוצאים בתולדות עם ישראל, דורות (למשל בדרא דעקבתא דמשיחא) שנראה שאין להם את התכונות הנובעות מהסגולה. לעיתים נראה בהם קלקול מוסרי, פירוד באומה, חוסר לאומיות וקשר לארץ ישראל, ולעיתים נבחין בפגמים באמונה ובקיום התורה ומצוות. וא"כ איך אפשר לטעון שעם ישראל הוא עם סגולה כאשר לא מבחינים בסגולתו, ולפעמים אף נראה שעם ישראל מתנהג **בניגודיות** גמורה לסגולתו?

תשובה: נשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: הרב קוק מסביר שיש שני דברים עיקריים שביחד בונים את המיוחדות בעמ"י ("קדושת ישראל וההתקשרות האלקית עמהם") – הסגולה התורשתית והבחירה (קיום התורה והמצוות). הרב קוק ממשיך ואומר שהסגולה התורשתית אינה יכולה להשתנות והיא גדולה וקדושה יותר מהבחירה, אך הבחירה מגלה את הסגולה ומוציאה אותה מן הכח אל הפועל. לאחר מכן כותב הרב קוק את הדברים הנוגעים ישירות לענייננו:

"והשם יתברך, הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח הבחירה מתגבר וכח הסגולה עומד

³⁹ ראה: ישעיהו ב', א'-ד'.

במצב העלם ואינו ניכר, ולפעמים כח הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם" (אגרות הראי"ה, ח"א אגרת תקנ"ה עמ' קפ"ו).

מצאתי בסיעתא דשמיא דוגמאות לדברים הנ"ל של הרב קוק:

"אמר רבי אבא בר כהנא **דורו של דוד כולן צדיקים היו ועל ידי שהיה להן דיילטורין היו יוצאין במלחמה והיו נופלין** הוא שדוד אמר נפשי בתוך לבאים אשכבה לוחטים נפשי בתוך לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה אשכבה לוחטים זה דואג ואחיתופל שהיו להוטיין אחר לשון הרע בני אדם שיניהם חנית וחצים אלו בעלי קעילה דכתיב היסגרונני בעלי קעילה בידו הירד שאול ולשונם חרב חדה אילו הזיפים בבוא הזיפים ויאמרו לשאול באותה שעה אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים מה שכינתך לירד בארץ סלק שכינתך מביניהון הה"ד רומה על שמים אלקים על כל הארץ כבודך **אבל דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו ועל ידי שלא היה להן דיילטוריא היו יורדין למלחמה ונוצחין** הוא שעובדיהו אמר לאליהו הלא הוגד לאדוני אשר עשיתי בהרוג איזבל את נביאי ה' וגומר ואכלכלם לחם ומים אם לחם למה מים ואם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים קשין לו להביא יותר מן הלחם ואליהו מכריז בראש הכרמל אני נותרתי נביא לבדי לה' **וכל עמא ידעין ולא מפרסמין למלכא**..." (תלמוד ירושלמי מסכת פיאה פרק א', ה"א. השווה: ויקרא רבה כ"ו, ב).

א"כ בדורו של אחאב כח הסגולה התגבר כלומר "לא היה להן דיילטוריא", ואילו כח הבחירה עמד במצב הנעלם כלומר עבדו ע"ז. אך בדורו של דוד כח הבחירה התגבר כלומר "כולן צדיקים היו" ואילו כח הסגולה עמד במצב העלם ולא היה ניכר כלומר "היה להן דיילטורין".

לפיכך כאשר אנו מוצאים דורות שקיימו תורה ומצוות אך לא ניכר סגולתם הפנימית; אין זה מפני שאין בהם סגולה, ואין לתורה את השפעה להוציא את הסגולה מהכח אל הפועל, אלא משום שכח הבחירה התגבר ומתבלט. ובכך יושב החלק הראשון בשאלה השניה.

עתה יש להשיב על החלק השני: דורנו, דרא דעקבתא דמשיחא אמנם מקולקל בדעותיו ובמידותיו ואפילו גם מתנהג לפעמים בניגוד גמור לסגולת ישראל. אבל כל הקלקולים הללו הם אך ורק בחיצוניותו, אבל בפנימיותו הוא זך וטהור והסגולה חיה

וקיימת בעצמותו⁴⁰ "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה" (דברים ז', ו'; י"ד, ב'). לכן אנו מאמינים ביכולתו להתרומם ולהמריא לשיאים חדשים (אורות ישראל ז', יט⁴¹).

⁴⁰ הרב קוק כתב אגרות רבות לרב דובער מילשטיין (עי' לדוג' אגרות ח"א: אג' נ; קיג; קלח ועוד) בעניין בניו של הנ"ל שעזבו את היהדות וכנראה השתייכו לסוציאליזם. בשולי אגרת של"ב (אגרות ח"א עמ' שסט-שע) שנכתבה בשנת תר"ע הרב מתייחס לשאלתו של הנ"ל: מה המקורות לכך שאין להתייחס מקירוב העוזבים את הדת בזה"ז? הרב קוק השיב: "הנה אהובי, אלה הם מהעניינים העומדים ברומו של עולם ומקורם קודש ברזי תורה. ולאהבת ידידי ארמוז לו בקצרה... "עיי"ש היטב. מכל מקום בנידון דידן, הרב קוק כותב בסוף האגרת ש"הרע שבהם איננו כי אם חיצוני ובתוכיות הנשמה הכל טוב וקדוש... וזהו סוד "עני ורוכב על החמור" שאמרו בתק"ז (תיקון שתין – הערת הרצ"ה) שהוא דרא דעקבתא דמשיחא, שהוא "טב מלגאו וביש מלבר", סוד "כלו הפך לבן – טהור" (עי' ויקרא יג, יג כלי יקר שם; סנהדרין צז, א; פנקס י"ג פרק ק"ל – מצוטט בהערה הבאה; אוה"ק ח"ב עמ' תנ"ד – נ.ק), וחמור אע"פ שיש בו סמני טומאה יותר משאר בהמות טמאות, שמהן נמצאות שיש להן סמן טהרה אחד, מ"מ יש בתוכיותו קדושה, שהרי הוא קדוש בבכורה, אלא שהיא גנוזה ומוסתרת מאד, וסופה להגלות ע"י העילוי של פדיון". **ראה אגרות ח"ב אג' תקנ"ה עמ' קפ"ח** ששם כתב הרב קוק דברים דומים: "...ועל אותם שכבר אבדו גם את הסגולה הפנימית שלהם לגמרי, אמר דוד המלך עליו השלום: "הלא משנאיך ה' אשנא" (תהלים קל"ט, כ"א), ובדרך כללות מסרו לנו חז"ל סימנין על זה. והמינים והכופרים על פי רוב אבדו גם את הסגולה הפנימית, ומדה זו נוהגת ברוב הדורות (עיין למעלה אגרת קי"ג; יורה דעה סוף סי' י"ב; מגן אברהם סי' קכ"ו ס"ק ב' – הערת הרצ"ה), אבל דור של עקבא דמשיחא הם יוצאים מכלל זה, שהם כדברי תקוני זוהר (תיקון סי' – הכרת הרצ"ה) "טוב מלגאו וביש מלבר". והם "חמורו של משיח" שנאמר עליו "עני ורוכב על חמור" (זכריה ט, ט; פרקי דר' אליעזר פ' ל"א; סנהדרין צח; תנחומא בראשית א' וישלח א' – הערת הרצ"ה), והכונה: כמו חמור, שמבחוץ יש בו שני סימני טומאה, א"כ הטומאה בו בולטת יותר (עי' תיקונים מזהר חדש ד"ה דבור ודמות פניהם: "חמור איהו אבי אבות הטומאה" וכו' – הערת הרצ"ה) מבחזיר וגמל וכיו"ב, שיש בהם סימן טהרה אחד עכ"פ, ומ"מ יש בו בפנימיותו ענין קדושה ג"כ, שהרי הוא קדוש בבכורה (עי' גבורות ה' למהר"ל פ' כ"ט – הערת הרצ"ה), וענין מה שהתורה אמרה ע"ז שם "קדש ליי" הוא גדול מאד מאד (עי' שם פ' ל"ח-ט). ועי' שער הפסוקים פ' בא – הערת הרצ"ה). וכן הן הנשמות של אותם שהסגולה הישראלית לבדה מתגלה בהם בעקבא דמשיחא, ולהם יש תרופה, אע"פ שיש בהם סרחון גדול, וחושך רב וכבד מאד...". **ראה: פנקס יפו** (הנודע גם כפנקס י"ג ונכתב החל משנת תרס"ד) **בפרק ק"ל** נאמר: "הדור ההוא איננו דור שפל כי אם גבוה ונעלה מאד. הוא איננו מוכשר ללכת בדרך נמוכה של הרגל כי אם להכיר ולדעת. על כן צריך לתן לו דעת, ויקבל בסבר פנים יפות. – מושגי הצדק והמוסר שלו הם נעלים ונשגבים מאד, אלא שצריך לצחצחם ולהעלותם, להאירם באור חיים מאוצר החיים – והדור שכולו חייב הוא דוקא כולו זכאי, "כלו הפך לבן טהור", מפני שהוא פורץ את ההרגלים שלו בשביל שהוא מבקש דברים ברורים, על כן צריך לתן לו דברים ברורים וישוב באהבה". **ראה: מאמר הדור** (אדר היקר, עקבי הצאן, הודפס לראשונה בשנת תרס"ו) בעמ' ק"ז נאמר: "אבל במה נחם כאשר נחזור לתוכיות מצבו הפנימי, המוסרי והשכלי של הדור, אדרבה נמצאו לא דור שפל, גם לא דור חוטא לפי האמת (עי' אגרות רא"ה ח"א עמ' ש"ע, וח"ב עמ' קפ"ח – הערת הרצ"ה)". ובעמ' ק"ח נאמר: "דורנו, הוא דור נפלא, דור שכולו תמהון. קשה מאד למצא לו דוגמא בכל דברי ימינו. הוא מורכב מהפכים שונים, חושך ואור משמשים בו בערבוביא. הוא שפל וירוד, גם רם ונשא; הוא כולו חייב, גם כולו זכאי, אנחנו חייבים לעמוד על אופיו למען נוכל לצאת לעזרתו...". עכ"ל, ועיין שם בהמשך דבריו. **ראה: שפת אמת ראש השנה תרל"ד**: "יש בכל איש מישראל נקודה טמונה בלב שיש לנקודה זו דביקות בה' יתברך ממש כדכתיב: "בנים אתם".

עדיין דרך לפנינו "והולכים" אנו דרך ארוכה מאד, דרך מעלות ומורדות, גליות וגאולות, עד שנבא לאותו גמר הצביון של הופעת נשמתנו בהגמרה גמורה בכללנו ובפרטנו" (אוה"ק ח"ג עמ' סח) אך מובטחים אנו שאם נעשה את תפקידנו בעת הזאת להפעיל את הסגולה על ידי קיום התורה והמצוות, נשפיע אור וקדושה על כל העולם כולו. ואז תבוא הגאולה השלימה במהירה בימינו אכי"ר.

⁴¹ "אלה הרחוקים אשר המעיין של הרגשת הנשמה הישראלית בטבעיותה נפתח אצלם, אע"פ שעדיין המים הולכים מדולחים, בחיצוניות שבחיצוניות, המים הרעים ששתו מהם המזיקים עדיין שוטפים הם, הביצה הירוקה וכל המחלות המקננות בה עדיין נותנת היא באשה, אבל זה יחלוף מהר. יבואו המים הזכים והנקיים אשר מן המקדש המה יוצאים, תבוא אחרי ההרגשה הגסה החיצונית – ההרגשה העדינה והמלאה, גודל וגבורה פנימית, אז כאייל ידלג ישראל, כארי יתנשא, כלביא יקום, יצרח ויהמה כהמות ים על טמטום חושיו הרוחניים. אל אלוקיו ואל טובו יפחד בבקשו את ארצו ומלכותו. האח, מה נוראה היא התשובה החיה והרעננה הזאת, הרים תפוצץ, סלעים תשבר, חומות ברזל תהרס, ותשובה מלאה תתלקח בכל גבורת הוד רעמה".